This is a digital copy of a book that was preserved for generations on library shelves before it was carefully scanned by Google as part of a project to make the world's books discoverable online.

It has survived long enough for the copyright to expire and the book to enter the public domain. A public domain book is one that was never subject to copyright or whose legal copyright term has expired. Whether a book is in the public domain may vary country to country. Public domain books are our gateways to the past, representing a wealth of history, culture and knowledge that's often difficult to discover.

Marks, notations and other marginalia present in the original volume will appear in this file - a reminder of this book's long journey from the publisher to a library and finally to you.

Usage guidelines

Google is proud to partner with libraries to digitize public domain materials and make them widely accessible. Public domain books belong to the public and we are merely their custodians. Nevertheless, this work is expensive, so in order to keep providing this resource, we have taken steps to prevent abuse by commercial parties, including placing technical restrictions on automated querying.

We also ask that you:

+ *Make non-commercial use of the files* We designed Google Book Search for use by individuals, and we request that you use these files for personal, non-commercial purposes.

+ *Refrain from automated querying* Do not send automated queries of any sort to Google's system: If you are conducting research on machine translation, optical character recognition or other areas where access to a large amount of text is helpful, please contact us. We encourage the use of public domain materials for these purposes and may be able to help.

+ *Maintain attribution* The Google "watermark" you see on each file is essential for informing people about this project and helping them find additional materials through Google Book Search. Please do not remove it.

+ *Keep it legal* Whatever your use, remember that you are responsible for ensuring that what you are doing is legal. Do not assume that just because we believe a book is in the public domain for users in the United States, that the work is also in the public domain for users in other countries. Whether a book is still in copyright varies from country to country, and we can't offer guidance on whether any specific use of any specific book is allowed. Please do not assume that a book's appearance in Google Book Search means it can be used in any manner anywhere in the world. Copyright infringement liability can be quite severe.

About Google Book Search

Google's mission is to organize the world's information and to make it universally accessible and useful. Google Book Search helps readers discover the world's books while helping authors and publishers reach new audiences. You can search through the full text of this book on the web at `http://books.google.com/`

25235.54.5

Harvard College Library.

FROM

THE FUND OF

MRS. HARRIET J. G. DENNY,

OF BOSTON.

Gift of $5000 from the children of Mrs. Denny, at her request, "for the purchase of books for the public library of the College."

4 Oct., 1898.

Digitized by Google

Digitized by Google

Digitized by Google

Digitized by Google

Digitized by Google

THEOPHILUS,

GEDICHT DER XIV.e EEUW,

GEVOLGD DOOR DRIE ANDERE GEDICHTEN
VAN HET ZELFDE TYDVAK,

UITGEGEVEN

Door Ph. V. Lommaert.

GENT,

D. DUVIVIER, DRUKKER IN DE MARJOLYNSTRAET, N.° 31.

1836.

Digitized by Google

25295.54.5

OCT 4 1898
LIBRARY.
Dennis fund.

Gardons-nous de croire que les poésies, dans lesquelles se délectaient nos pères, fussent tout-à-fait dépourvues de mérite. Pour le véritable amateur elles ont des qualités qui manquent le plus souvent aux compositions modernes, le naturel, la naïveté... Recueillons avec respect des paroles qui viennent de si loin; elles sont comme ces vieilles mélodies religieuses sans ornement, que les siècles nous ont léguées : n'atténuons pas le sentiment primitif de leur beauté, en nous arrêtant mal à propos à des impressions secondaires. Déjà nous avons abjuré nos préventions contre les monumens de l'art appelé gothique; le temps est arrivé où nous devons aller plus loin.

J. F. Willems, *Inleiding der Rymkronyk van J. Van Helu.*

Digitized by Google

THEOPHILUS.

Digitized by Google

Digitized by Google

Onder de verhalen welke ons uit de middeleeuwen zyn overgebleven en nog algemeen onder de volkeren van Europa zyn verspreid, hebben de dichterlyke persoonen, sinds twee eeuwen onder de namen van Doctor Faust en Don Juan bekend, eene voorname plaets behouden. Deze echter door den geest van een Goethe en Byron herschapen, zyn reeds ver verwyderd van de eerste gedaente waerin wy ze by de vroegere dichters aentreffen, hoewel zy nochtans tot grondslagen der fantastieke opstellen der nieuweren gediend hebben.

Dat de zelve by den ondergang van zoo vele andere treffende sagen en romancen in het geheugen der volken zyn blyven bestaen, mag aen de belangvolle schetsing der twee tegenelkander overstaende denkwyzen en gevoelen, waer van elk eenige trekken in zyn boezem draegt, toegeschreven worden, daer zy toch niets anders zyn dan twee krachtige afschilderingen van den innigen en eeuwigdurenden stryd onzer tweevoudige natuer. Doctor Faust doorgrondt alle wetenschappen, wilt de geheimste wetten der schepping ontdekken, en verder dringen dan de mensch vermag : brandend en onverzadelyk in zyne betrachtingen wilt hy het ondoorgrondelyke doorgronden, het onmogelyke omvatten, het onzichtbare beschouwen; doch zyne begeerten worden niet bevredigd, en afgemat maer niet verzadigd blyft hy te midden zyner werken. Don Juan, het tegenovergestelde

Digitized by Google

van Faust, verwerpt alle ontwikkeling der geestvermogens en levert zich aen zyne driften en zinnelyke vermaken over. Gelyk Doctor Faust is Don Juan onverzadelyk in zyne begeerten, als Faust vindt hy zich in zyne verwachtingen bedrogen, en ongenoegte alleen vervult beider hart, het welk aldra tot twyffel en spot jegens de wereld en gansch het menschdom overgaet.

Dit is de inhoud der hedendaegsche voordrachten; en de eenigste verandering, welke dit gedicht in deszelfs grondslagen onderging, is in dees punt alleen gelegen, dat de oude verhalen het voorstellen als een mirakel der heilige Maegd, die beide verdoolden van hunnen eeuwigen ondergang bevrydt, daer de nieuwere Doctor Faust wanhopig sterft, en Don Juan door den duivel wordt weggevoerd. De grond der sage, zoo wel der oude als nieuwe, ligt vervolgens in de volgende karakteristieke punten : 1.° Onbegrensde begeerten en driften, het zy deze ten doel hebben 't bekomen van geleerdheid en ambten, als by Gerbert (1), Theophilus en Faust, of het najagen van wereldsche vermaken en lusten, als by den *Militarius* (Ridder) en in Don Juan.

(1) Gerbert, na bisscop te Riemen en aertsbisschop te Ravennen geweest te zyn, werd ten jare 999 onder den naem van Sylvester II tot paus verheven; een latynsch gedicht der XIII.e eeuw bevat dit tot onderwerp en begint als volgt :

Ortus Remensis praeclaris moenibus urbis,
Illic Gerbertus libris datur erudiendus;
Discere non potuit, et ob hoc trepidando refugit.
Ut silvas iniit, Sathanas huic obvius ivit :
« Quid Gerberte fugis? vel quo tam concite vadis? »
« Discere non possum », dixit, « fugioque magistrum. »
« Heus, ait ille, mihi si vis tantum modo subdi,
Ne quis Gerberto sit doctior en ego faxo. »
Annuit his ille, secum subit abdita silvae
Sedulo quem docuit, cunctos praecellere fecit. Etc.

Zie *Anzeiger für Kunde der teutschen Vorzeit.* 1833. *bl.* 188.

Digitized by Google

2.° Hunne driften stygen tot zoodanig hoogte dat zy alle middelen om die te verzadigen ter hand nemen; van daer hunne Gods-verloochening en 't verpanden hunner ziel aen den Kwaden, wien zy manschap doen.

3.° In de oude gedichten volgt het berouw, bekeering en verlossing, door de tusschenkomst van O. L. Vrouw.

§ 2.

De eerste tak, waer de verhalen van Faust in de XVI.e eeuw uit ontsproten, klimt tot de IX.e eeuw op, in welke deze doctor als een geestelyke wordt afgeschilderd en den naem voert van Theophilus. De andere tak, tot grond der spaensche romance verstrekt hebbende, en waer by hy eerst den naem van Don Juan bekomt, kan slechts tot de XIII.e eeuw worden teruggevoerd. Caesarius van Heisterbeck (1), die omtrent 1220 schreef, verhaelt het als eene gebeurtenis eenige jaren vroeger by Floreffe, in 't bisdom Luik, voorgevallen, en zegt dat de ridder, aen wien hy geen naem toelegt, destyds nog leefde. Waerschynelyk was het naer dezen dat Godfried van Thienen in de XIV.e eeuw zyn verhael samenstelde, hetwelk door den heer F. J. Mone (Anzeiger 1834. bl. 159) nu onlangs in het licht is gegeven. Niet onbelangryk zal het zyn de oudste voordracht des verhaels (sedert dien zoo menigmael behandeld), te kennen, weshalve ik daervan eene verkorte vertaling alhier heb ingesloten :

DE RIDDER.

« Een ridder, in den bloei zyner jeugd, en overvloedig bedeeld van rykdommen, was langen tyd zyne plichten getrouw

(1) *Caesarii Hesterbacensis miraculor. distinct. II, cap.* 12. by *Tissier Biblioth. patr. cistert. Tom. II.*

Digitized by Google

gebleven ; doch heeft nu door loftuiting, eerbetoon en wereldsche ydelheden de rechte baen verlaten, en is de ontelbare omwegen der ondeugd ingeslagen. Ryk zynde heeft hy vele vrienden, met wie hy zyne vermaeknemingen deelt; hy leeft in de uiterste weelde, en doet al wat hem lust. Zyne tafels zyn met zilveren en gouden schotels en bekers, versierd; dagelyks te midden zyner bankgezellen recht hy prachtige feesten en maeltyden aen; hy bekommert zich der toekomst niet; hy denkt slechts aen zyne vermaken; maer haest zullen deze door wroegingen gevolgd worden; want de rouw is getrouwe gezellin der vreugd. »

« Zyne rykdommen verminderen, versmelten wel ras, en reeds is de laetste gulden uit zyne kist verdwenen. Alle vrienden verlaten hem, zangers en goochelaers verdwynen, zyne kleeding verarmd, hy bevindt zich in de uiterste ellende. Wat gedaen om als te voren de wereldsche vermaken te genieten? hy bedenkt alle middelen om zich goederen te verschaffen, doch vindt nergers uitkomst. De droefheid vervult zyn hart, en weemoedig brengt hy zyne verlorene rykdommen zich voor het geheugen; aen velen vraegt hy raed; maer het strekt hem tot geen nut : hy leefde een wyle in weelde en thans is hy arm en haveloos. »

« Zwaermoedig en beangstigd weet hy niet naer wien zich wenden : hy wilt alles trotsen, alles wagen om zyne goederen terug te bekomen. Als uitzinnig snelt hy naer de woning van eenen jood, dien alom voor tooveraer bekend was, en treurig voegt hy hem deze woorden toe : « Beweenelyk zyn de oorzaken waerom ik aen u troost en hulpe kom verzoeken; ik ben ellendig geworden en tot niet gebracht; diegenen zelfs, die my voorheen de grootste vriendschap bewezen, verachten my. Zyn 'er middelen, waer by ik weder ryk kan worden? gy hebt maer te spreken, te gebieden; ik ben bereid al uwe geboden na te komen. » De jood antwoort : « De zaek is niet gemakkelyk : er wordt

Digitized by Google

daer toe een mannelyk hart vereischt; gy acht u ongelukkig en door een iegelyk veracht: wat kan ik daer toe? met u over uwe ongelukken weenen? — Nochtans indien gy moedig zyt, en zoo het verschrikkelyke u niet afkeert, wil ik u wel by iemand brengen, en door gebeden hem verzoeken dat hy u in zyne gunst neme, en u tot beschermer worde; en zoo gy hem getrouw zyt, zult gy welhaest weêr gelukkig worden, en in rykdommen zwemmen. » De ridder zeide : « Myne lichamelyke krachten zyn niet klein, en zoo uw vriend my vergunnen wilt het geen gy komt te zeggen, ik stel my onder zyne orders, en volbreng al wat hy my ook gebieden mogt; ik herken my zyn leenman. » De jood hernam : « Welaen, wy zullen alles voorzichtig bereiden : keer alhier t' avond laet weder. »

« Diep in den avond keert hy, alle vrees verbannende, tot den jood terug, die hem op eenen vierweg in een dik bosch leidde, alwaer de tooveraer tot den ongelukkigen ridder zeide : « Zit hier neêr, en vrees niet. » Haest verscheen er een man, zwart van vel en scheel van gezicht, die den jode met deze bittere woorden toesprak : « Waerom my steeds ontrust, gy weet dat ik vele zaken op den hals heb; wat is uwe vraeg? » — De jood zeide : « Dees eerlyke heer belooft ons beiden gehoorzaemheid; niet lang leefde hy ryk en weelderig, alsnu is hy arm en wilt u manschap doen, en uw leenknecht worden. » Satan antwoorde : « Zoo hy rykdommen begeert, des werelds goederen staen onder myn beheer, ik sta hem schatten af. » En zich tot den ridder wendende vervolgde hy : « Zoo ik hoor zyt gy een goed jongeling : indien gy tot my gekomen zyt met het vast besluit om my getrouwelyk te dienen, en Christus aftezweren, u zal geen goed gebreken; ik zal u schat op schatten schenken, op dat gy hoog geacht mocht blyven onder de menschen. » De ridder zeide zonder dralen :

Digitized by Google

« Op zulke voorwaerden zal ik u gehoorzaem zyn. » Gy zweert Christus af ? » — « Ik zweer hem af. » — « Gy doet my manschap ? » — « Ik herken u als myn overheer. » — « Gy verzaekt de heilige Maegd, de moeder Gods ? » De ridder bleef stilzwygend, en by herhaelde vraeg weigerde hy dit laetste te doen. Vruchteloos trachtede Satan en de jood hem door zachte redenen over te halen : hy bleef bestendig by zyn besluit, en daer zy hier op aenhielden, ontsnapte hy hun eindelyk door de vlucht, en schoon de dageraed begon aen te breken, doolde hy lang in het woud rond, tot dat hy eene kapel in 't midden van 't geboomte zag, waer heên hy besloot te gaen, om den klaren dag aftewachten. »

« In een burcht, niet ver van daer gelegen, leefde een aenzienelyk heer, die gaerne zynen lydenden evenmensch de hulpzame hand bood ; zyne echtgenote was niet min menschlievende dan hy en zy hadden van den albeheerscher een eenige dochter bekomen, wier deugd hare schoonheid nog overtrof. Deze heer had de gewoonte des morgens vroeg alleen naer de kapel te komen, om by een brandend licht zyn hart aen God op te offeren. Het is hier naer toe dat de jongeling zyne stappen wendt ; hy vindt de deur geopend, en de kapel door een fakkel verlicht. Zyne misdaed doet hem het ingaen der kapel schuwen; vol twyfel blyft hy een wyle voor de deur staen, tot hy eindelyk treurig de kapelle binnen treedt. Zoodra de eerstgekomen heer zyne treden hoort stelt hy zich ter zyden in de schaduw. De jongeling ziet verwonderd een schoon Marienbeeld op den outer staen, van hout gesneden, en op de natuerlykste wys met de levendigste kleuren geschilderd. Hy weet niet wat doen ; hy vreest te blyven, hy vreest weg te gaen. Een hevige zelfstryd, tusschen de hoop en de vrees, ontstaet er in zyn binnenste : hy vindt beurtelings zich aengemoedigd of door angst benaeuwd ; de hoop zegt : « nader ! » ;

Digitized by Google

de vrees roept hem toe : « wyk, wyk, vermaledyde! » De vrees gebiedt hem te vluchten op dat de wanhoop hem overmeestere; de hoop gebiedt dat hy zynen geest tot bedaren brenge, en boetveerdigheid doe; eindelyk verwint de hoop, en ten zelven tyde versmelt de trotscheid in zyn hart tot zachtmoedigheid; hy werpt zich biddend voor het beeld der heilige Maget, die alleen, zoo hy wel weet, de vergiffenis zyner euveldaden van haren zoon kan bekomen. »

« Hy bidt, wordt door den vaek bevangen, en sluimert welhaest in : gedurende zynen slaep weent hy bitterlyk, hetgeen de heer, die vroeger gekomen was, bemerkt; deze ziet ook dat het beeld van O. L. V. zachter van aengezicht geworden zynde, haer kind hetwelk naer moederlyke wyze op haer schoot lag, tot drie mael om vergiffenis smeekt, tot dat zy die bekomt. De jongeling ontwaekt, en weet niet of het waer is of slechts een ydele droom. Maer alsdan vervoegt de heer, die dit alles had gezien, zich by hem, en verzekert hem dat de H. Maegd alle zyne misdaden vergeven had. Door deze bevestiging getroffen viel hy voor 't Marienbeeld ter neêr, en bedankte haer in vurige gebeden. »

« De heer verzocht den jongeling ten onbyt, en te samen gaen zy naer den burcht, en zetten zich te samen aen de tafel neêr. De heer vroeg hem onder andere van waer en wie hy was? en dacht hem zyne dochter tot gade te geven. De moeder en dochter bewilligden hier in, en haest werd de huwelyks feest gevierd. Zy leven beide verheugd en gelukkig, daer de zelfde geest, de zelfde wil hunne harten bezielt. »

§ 3.

De tak van Theophilus, waervan wy alsnu eene oude vlaemsche of nederduitsche behandeling in het licht geven,

Digitized by Google

kan men van veel vroeger tyden herbrengen. Eutychianus een vriend van Theophilus onderbisschop te Adana in Cilicien, beschreef omtrent het jaer 835 de voorvallen van zynen overledenen gezel in het grieksch : *Daer ik hem steeds vergezelde*, zegt hy, *en troostte in zyne droefheid, heb ik, het geen ik zag en wat ik uit zynen mond vernam, beschreven, op dat het ter meerdere glorie Gods en zyner heiligen moge verstrekken*, enzv. (1).

Reeds vroeg werd het stuk in 't latyn door Paulus Diaconus van Napels later door Gentianus, vertaeld.

In latynsche versen werd het in de X.e eeuw door Roswide, monnik in het klooster te Gandersheim in Saxen, behandeld. Conradus Celte (2) gaf dit ten jare 1502 in het licht; het begint als volgt :

DE LAPSU THEOPHILI.

Postquam lux fidei crescens per climata mundi
Siciliam tenebris errorum solvit ab atris;
Vir satis illustris nutritur partibus istis,
Nobilitate potens, meriti splendore refulgens.
Hicce Theophilus fuerat de nomine dictus,
Puri sacratâ tinctus baptismatis undâ :
Quem devota patrum Divinis cura suorum
Obsequiis igitur primis signavit ab annis :
Atque sui dulcem piè sollicitando nepotem
Cuidam Pontifici credidit nimiùm sapienti :
Quò nutriret eum studio florente docendum,
Ipsius ingenium mentisque rigaret agellum
De sophiae rivis septeno fonte manantis. etc.

In de XI.e eeuw werd het gedicht andermael in latynsche versen voorgedragen, door Marbodus bisschop van Redon, naer de proza van meergemelden Paulus Diaconus. Dit stuk, even als het prozaverhael, is door de Bollandisten in 't licht gegeven (Acta Sanct. Feb. I. 480).

(1) Surii *Vita Sanct. Pat. IV Feb.*

(2) Conradi Celtis, *Opera poetica. Norimbergae* 1502. *klein folio.*

Digitized by Google

Niet enkel in het latyn, maer in byna alle de volkstalen van Europa werd dit onderwerp behandeld. Walter van Coinsi (1), prior van het klooster te Vis-sur-Aisne, bracht het in het begin der XIII.e eeuw in fransche versen, over; een eeuw later werd het als drama door Rutebeuf (2) overgesteld.

In Duitschland bestaet een Nedersaksisch gedicht, in de verzameling der platduitsche gedichten van J. Bruns (3), opgenomen. Daer dit laetste verschillend is met den onderhavigen vlaemschen tekst, zullen wy den inhoud ook kortelyk mededeelen. Het begin is aldus :

Ik bin ghenant Theophilus,
Mine claghe kundeghe ik alsus.
Ik was ghenant eyn cleker man,
Der papheit konde ik my wol verstan,
Un ok an vroliken saken.
Ik konde wol recht maken,
Un recht konde ik verkeren,
Un onrecht wol meren.
Ik was woldich un rike,
My was neyman ghelike
An reden un ok an synnen.
De hadde ik alle en bynnen,

(1) *Miracles de N. Dame*, HS. der bib. van Bourgondie te Brussel. n.° 636. bl. 275 staet het gedicht : *Comment Theophilus vint à penitance*. (Catalogue des livres de feu M. Delavallière II. 171.)

(2) *Le miracle de Theophile, moralité* (à 8 personnages) *par* Rutebeuf, (en vers). HS. der kon. bib. te Parys. n.° 7218.

De Roquefort, *De l'état de la poésie française*, p. 262.

(3) *Romantische und andere Gedichte in altplattdeutsche Sprake aus einer Handschrift der Akademischen Bibliothek zu Helmstädt, herausgegeben von D.* Paul Jacob Bruns, *Herzogl. Braunschweig-Lüneburgischen Hofrathe, Professor und Bibliothekar in Helmstädt. Berlin und Stettin, bei Friedrich Nicolai.* 1798. (In-8.° bl. XVI en 368).

Digitized by Google

Noch eren so ik hope.
Gekoren wart ik to eynem biscope.
Ik scolde eyn here sin ghewesen,
Do verdrot my singhen un lesen,
Gans have ik eyn ander ghekoren.
o Wi, dat ik ju wart ghebòren;
Myn prevende wart my ghenomen,
De plach my to hone komen
An wine un an vete.
Des mot ik eyn arm man heten.
Ik wil od alle waghen,
Un wil dem dar solke claghe,
Dat swar is to draghen.
Doch wil ik od waghen,
Un wart my al to swar.
Ik mot my gheven in der duvel schar,
Eft jenich duvel were,
By my hir up erden,
Syn eghen wolde ik werden.
Ik wolde ome beden ere
Nu un jummer mere
Groter, wan ik gode dede,
Dat he my hulpe darmede,
Dat ik wurde ein so rike man
Dat ik mochte wederstan
Dem biscope un dem heren
Un alle den de myne wedersaten weren.

« Hierop bezweert hy den duivel, wien hy voor aenzien en rykdommen zyne ziel by schrifte verpandt. Satan vaert met de daer van vervaerdigde handvest in de helle en levert ze aen Lucifer over. »

« Eenige tyd hier na, hoort Theophilus eene predicatie welke, geheel in versen gebracht, by het gedicht is gevoegd. Dit sermoen maekt op Theophilus indruk en haest ontstaet er in zyn hart berouw over zyne gedane afzwering: hy neemt zyn toevlucht tot de H. Maegd, die, als in het vlaemsch gedicht, zyne vergiffenis van God afsmeekt, en bekomt. »

Digitized by Google

In de Nederlanden is slechts het vlaemsche gedicht voor handen, hetwelk, ten aenzien van den gang der gedachten dat van Paulus Diaconus of Marbode van Redon, zeer nabykomt, schoon het in de onderdeelen soms wat ter zyden treedt, en hier en daer de beschryvingen of alleenspraken wat meer uitbreidt of verkort. De schryver is onbekend: zyn werk komt voor in een HS. der XV.e eeuw, waer van wy het afschrift te danken hebben aen den heer C. P. Serrure, die een der rykste verzamelingen onzer oude lettervruchten bezit.

Het gedicht beslaet 1854 versen, die wy in vier hoofdstukken hebben afgedeeld:

Het I.e beschryft de godvruchtigheid en aenzien van Theophilus, hy weigert de hem aengebodene bisschoppelyke waerdigheid, hy verliest zyn eigen ambt; gaet een jood of toveraer te raden, doet den duivel manschap, zweert by schrifte God en S. Maria af en wordt tot zyn vorig aenzien herheven.

Het II.e behelst het berouw van Theophilus. Hy beweent zynen afval, vreest het oordeel Gods en de helsche straffen, hy neemt zynen toevlucht tot O. L. Vrouw, en doet boetveerdigheid.

Het III.e De H. Maria verschynt hem en geeft hem hoop van vergiffenis.

Het IV.e Hy bekomt vergiffenis zyner zonden, krygt het schrift weder, waerby hy den duivel zyne ziel verpand had, en sterft.

Digitized by Google

§ 4.

Nu dat men zich, meer dan ooit, ter bestudering der landtael toelegt, en dat men, door goede werken (1) voorgelicht, het valsche spoor tracht te verlaten, waer heen de onkundige spraekkunst-schryvers der voorledene eeuw onze taelregelen hadden geleid, zal het mogelyk niet onbelangryk zyn de verbuigingswys der lid-naem-en werkwoorden, in de oude gedichten gevolgd, te kennen. De verbuigingswys der oude schryveren, ik versta hier door der genen die voor de XVI.e eeuw leefden, en welke de gesprokene en levendige tael van vroegere eeuwen schreven, mag men by het overzicht der tegenwoordige spelling uit het oog niet verliezen; maer dient tot een der grondslagen te verstrekken, waer men de veranderingen en regelen, in de nieuwe spelling te brengen, met trouw zal mogen opsteunen.

VERBUIGING DER LIDWOORDEN.

De verbuiging in onze tael wordt door sluitletters, die den uitgang klem byzetten, gevormd. De letters *n*, *r*, *s* mogen als algemeene merkletters der verbogenen naemvals aenzien worden.

Lidwoorden van 't mannelyk geslacht.

	Enkelvoud.	*Meervoud.*
1.	Die, de.	Die, de.
2.	Des, vanden.	Der, vanden.
3.	Den, anden.	Den, anden.
4.	Den.	Die, den.

(1) *Over de Hollandsche en Vlaemsche schryfwyzen van het Nederduitsch, door* J. F. Willems. *Antw.* 1824.
Nederlandsche spraekleer, door W. Bilderdyk. *'s Gravenhage* 1826.
Nederduitsche spraekkunst, door J. David, *Pr., Mechelen,* 1834.

Digitized by Google

Voorbeelden.

Enkelvoud.

1. *Die* bisscop wrachte na sinen rade. (I. v. 139.)
   Het dede *de* viant die 't mi inblies. (II. v. 168.)
2. Tote *des* joden huus al stille. (I. v. 549.)
   Men mach seggen *vanden* man. (I. v. 121.)
3. Dat hi *den* duvel hadde opghegheven. (I. v. 387.)
4. Ic hebbe *den* wille goet daer toe. (I. v. 54.)

Meervoud.

1. *Die* sonden selen mi verslaen. (I. v. 1114.)
   Nochtan die *de* beste wanen sijn. (I. v. 45.)
2. Ende heilich voer *der* lieden oghen. (I. v. 100.)
3. En hi se *den* lieden verseghet. (I. v. 1809.)
   De werelt *den* bedriegers slacht. (II. v. 193.)
4. Ic fruchte voer *die* wilde dieren. (IV. v. 18.)
   Ende bat ghehoert met*ten* lieden mede. (I. v. 814.)

Lidwoorden van 't vrouwelyk geslacht.

	Enkelvoud.	*Meervoud.*
1.	Die, de.	Die.
2.	Der, vander.	Der, vander.
3.	Der, ander, andie.	Der, den, ander.
4.	Die, der.	Die, der.

Voorbeelden.

Enkelvoud.

1. Bedi *die* werelt es soe quaet. (I. v. 40.)
   Dine es *de* mesdaet oppenbaer. (II. v. 154.)
2. Bedi die buten *der* gods wet. (I. v. 133.)
   Ende die canoneke *vander* kerke. (I. v. 166.)

Digitized by Google

3. Dat ic *der* werelt niet en hele. (I. v. 104.)
Genade soeken *ander* vrouwen. (I. v. 956.)
Ende *an die* heileghe kerke ende haer gebodt. (I. v. 1597.)

4. Ende gerne was hi in *die* kerke. (I. v. 78.)
Dat hi *der* doghet wille plien. (I. v. 510.)

Meervoud.

1. *Die* sonden die mi sijn ghesciet. (I. v. 1035.)

2. Ende die *der* sonden hebben scout. (I. v. 542.)
Vander scoender rivieren clare. (IV. v. 51).
Vanden sonden woude ave staen. (I. v. 776.)

3. Die *der* doegden es ghewoene. (I. v. 540.)
Hen betaemt niet *den* sonden mijn. (I. v. 214.)
Ghenade grot *an onser* vrouwen. (I. v. 1214.)

4. Doer *die* sonden die si wrochten (I. v. 1078.)
Hebdi *der* sonden ghepleghen. (I. v. 255.)
Ende ic wille ave staen *der* sonden ewelike. (I. v. 1146.)

§ 5.

BIJVOEGELYKE EN ZELFSTANDIGE NAAMWOORDEN.

Mannelyk.

Enkelvoud.	*Meervoud.*
1. Die *of* de goede sone (zoon).	Die *of* de goede sone.
2. Des goeden sonen; des goeden soens; van den goeden sone.	Der goeden sonen, van den goeden sonen.
3. Den goeden sone; anden goeden sone.	Den *of* anden goeden sonen.
4. Den goeden sone.	Den *of* die goeden sonen.

Digitized by Google

Voorbeelden.

Enkelvoud.

1. Ende die *goede sente* Quintyn. (IV. v. 169.)
   Al es myn *sone* goedertieren. (I. v. 1375.)
2. *Goden* t' eren *van den trone.* (IV. v. 13.)
   Van den swerten leeu ghehoert. (IV. v. 212.)
3. Want *elken mensche* voeghet wel. (III. v. 237.)
   Haren prinse dat ontrieden. (IV. v. 104.)
   An sinen sone ghelovic mede. (I. v. 1562.)
4. Jeghen u lieve kint Gode *uwen sone.* (I. v. 1492.)
   Met *uwen edelen witten* diere. (IV. v. 138.)

Meervoud.

1. Alle *die vriende* Gods die waren. (I. v. 1249.)
   Vele manne sijn nuweloep. (III. v. 425.)
2. *Der mannen* onst ghewinnen. (III. v. 688.)
   Van dieren gherechten ende vele. (III. v. 66.)
3. Dat si *haren vriemden* doet. (I. v. 1751.)
4. Onder *die lieden* harentare. (III. v. 324.)
   Joncfrouwe wi selen in *corten daghen.* (III. v. 350.)

Vrouwelyk.

Enkelvoud.	*Meervoud.*
1. Die *of* de goede vrouwe.	Die *of* de goede vrouwen.
2. Der goeder vrouwen; van der goeder vrouwen.	Der, van der, van de goeden vrouwen.
3. Der goeder vrouwen; den goeder vrouwen; an der goeden vrouwen.	Der, an der, an de goeden vrouwen.
4. Die, de, goeder vrouwen.	Die goede vrouwen.

Digitized by Google

Voorbeelden.

Enkelvoud.

1. Ende *die vriendelike* tale. (III. v. 74.)
2. Ende segt mi *der minnen* bede. (III. v. 99.)
   Van der minnen harentare. (III. v. 94.)
   Ende siet de cracht *van onser vrouwen.* (I. v. 1746.)
3. Ghenaden bidden *deser vrouwen.* (I. v. 1290.)
   Hieromme radic *allen vrouwen.* (III. v. 437.)
   Ghenaden grot *an onser vrouwen.* (I. v. 1214.)
4. Voer *onse vrouwen* en voer haer kint. (I. v. 1835.)
   Ende tot *onser vrouwen* vliet. (I. v. 1802.)
   Bequam mi wel in *goeder trouwen.* (III. v. 51.)

Meervoud.

1. Want *dine sonden* sijn te groet. (I. v. 1386.)
   Dat sijn *onghestadeghe manieren.* (III. v. 315.)
2. Die hovesche dienst *van der joncvrouwen.* (III. v. 49.)
   Van sinen sonden die claghe. (I. v. 1298.)
   Van fijnen perlen uut orienten. (IV. v. 43.)
3. Dweelc si *an haren borsten* dwanc. (IV. v. 55.)
4. Als ic vernam *die scone vrouwen.* (III. v. 5.)
   Al hadde hi ghedaen allene,
   Alle die sonden groet ende clene. (I. v. 1286.)

§ 6.

PERSOONLYKE VOORNAEMWOORDEN.

De verbuigingwys der persoonelyke voornaemwoorden is op weinig na de zelfde gebleven. Alleenelyk gebruikte

Digitized by Google

men in het enkelvoud des tweeden persoons *du*, welk woord op de volgende wys verbogen werd :

1. Du.
2. Dijns, van u.
3. Di, an u.
4. Di, u.

Voorbeelden.

1. Sie dat *du* niet en verstoers. (I. v. 560.)
   Daer *du* best soe verscroven. (I. v. 605.)
   Staet op, *ghi* selt bisscop sijn. (I. v. 235.)
2. *Dijns* ghewaghen iet en twint. (I. v. 1366.)
3. Soe wat dat anders *di* gheschiet. (I. v. 561.)
4. Mi duncke ic moets *di* verlaten. (I. v. 301.)

Ook werd *hun, hen*, niet gebruikt in den derden en vierden naemval des derden persoons van 't meervoud; maer steeds *hem*. B. V. :

Ic dede *hem beden* sulcken lachter. (I. v. 977.)
Wilden si *hem selven* besien. (I. v. 42.)

Het wederkeerende *zich* was alsdan nog niet gebruikelyk, steeds vindt men er *hem* voor gebruikt. B. V. :

Ende dat hi *hem* dicke vertoghede. (I. v. 1584.)
Bedi hi es ries die *hem* verbout. (I. v. 519.)

§ 7.

WERKWOORDEN.

Uit deze weinige voorbeelden der vervoegingswys der

Digitized by Google

werkwoorden, zal men de overige tyden gemakkelyk kunnen opmaken.

Tegenwoordige tyd.

Ic ben.	Ic hebbe.	Ic bidde.
Du bist, of ghi sijt.	Du heves of hebts.	Du biddes.
Hi es of is.	Hi hevet.	Hi biddet.
Wi sijn.	Wi hebben.	Wi bidden.
Ghi sijt.	Ghi hebbet.	Ghi biddet.
Si sijn.	Si hebben.	Si bidden.

Voorleden tyd.	*Toekomende tyd.*	*Voorwaerdelyke tyd.*
Ic weenede.	Ic sal.	Ic soude of sou.
Du weenedes.	Du selt.	Du souts.
Hi weenede.	Hi sal.	Hi soude.
Wi weeneden.	Wi selen.	Wi souden.
Ghi weenedet.	Ghi selt.	Ghi soudet.
Si weeneden.	Si selen.	Si souden.

§ 8.

Het zal den genen die ongewoon is oude gedichten te lezen niet ondienstig zyn nog de volgende aenmerkingen over eenige punten der oude spelkunde aen te treffen.

Menigvuldige verkortingen waren alsdan by het schryven in gebruik, als *s* voor *het* : B. V. *Danctens*, dankten des of het. *Dies si*, die des of het zy. *Ics*, ic des ofhet. *Hijs*, hy des of het. *Saels*, zal des of het, enzv.

N en *ne* voor *en* (part. neg.). B. V. *Dune*, gy en. *In*, ik en. *Hen*, het en. *Sone*, zoo en, enzv.

Re voor *er* : B. V. *Diere*, die er. *Hire*, hy er. *Machire*, mag hy er. *Mer*, men er. *Salre*, zal er. enzv.

Digitized by Google

Ne, *en* voor *hem* : B. V. *Diene*, die hem. *Doetene*, doet hem. *Menne*, men hem. *Nammen*, nam hem. *Nemten*, neemt hem, enzv.

De welluidendheid was voor de ouden een algemeen richtsnoer in het schryven, het welk, om zoo te zeggen, alle overige taelregelen overheerschte. Van daer die letters, welke zachtheidshalven gebruikt werden, de sluitletteren *r* en *n* en de tusschenletter *t*, als : *ter goeder trouw*; *den arend* in den eersten naemval; *mogentheit*, *mynenthalven*, enz.

Uit dezen grondregel, op de uitspraek gesteund, ontstond ook die gedurige verwisseling van zachte en scherpe medeklinkers, naer dat deze in overgaende-of slotklanken voorkwamen. Deze onbestendige medeklinkers zyn de scherpe sluitletters *t*, *c*, *ch*, *f* welke tot de zachtere *d*, *g*, *v*, *k* overgingen, zoo zy zich in overgaende sylben bevonden; B. V. men schreef : *De Schelt* of *de Schelde*; *een koninc*, *de koningen*; *zy zagen*, *ik zach*; *de grave* of *de graef*; *een boec*, *de boeken*, enz.

Digitized by Google

Digitized by Google

ENE SCONE MIRACLE DAT ONS VROUWE DEDE

ANE

THEOPHILUSE

ENDE ENE SCONE EXEMPEL.

Gode biddic dat hi mi sende,
't allen beghinne goeden inde.
Ene dinc willic beghinnen,
daer ic mi bat moch ane bekinnen,
dats of ic mochte ende of ic conste,
ende mi God siere hulpen onste,
ene miracle van siere goeder
ende van siere ghebenedider moeder,
van der moeder ende van der maghet
die ons heeft 't paradijs bejaghet;
dese miracle willic bescriven,
om dat sal behouden bliven,
van den latine in dietschen bediede;
doer dat sijn vele liede
dies niet te vroeder ende souden wesen,
al hoerdent sij 't in latine lesen,
oft noch worde openbare,
ende iement wiste wie ic ware,
hi ne sal mi dit niet lachteren
noch minen name daer bi niet achteren,
dat ic mi noch onderwinde
dat ic in dietsche rimen binde;

Digitized by Google

dies orcorde die soete vrouwe,
die ic naest Gode best betrouwe,
dat ic daer ghene idelhede
noch doer den prijs van iement mede
hebbe begonnen dese sake;
maer omme te sine met ghemake
jeghen idelheit ende sonder sonde,
hebbic in dietsche onderwonden,
ende oec doer den groten lof,
daer ons al goet es comen of.
Nochtan vresic achtertale,
mochtic mi oec wachten soe wale,
dat men neghene van mi en seide,
soe mochtic segghen voer waerheide,
dat niemen en ware mijn ghenoet;
want mijn gheval ware soe-groet,
na dien dat mi ghescepen staet,
bedi die werelt es soe quaet,
datter alle liede plein;
wilden si hem selven besien
die der achtertalen pleghen,
si souden hem wachten daer jeghen.
Nochtan die de beste wanen sijn
sijn veel argher dan venijn,
ende die die liede meest begripen,
men mach se metten selven nipen,
al es dit ghedichte niet wel ghemaect,
ende niet alsoe wel als een ander smaect,
tighet mijnre ongheraecthede
ende minen haesteghen sin mede.
Al hebbic recht of en doe,
ic hebbe den wille goet daer toe,
nu biddic der soeter coninghinne,
daer ic dit omme beghinne,
dat ic des moete volcomen,
Gode t'eren ende ons te vromen.

Digitized by Google

Het was een man goet ende rike,
ende diende Gode oetmoedelike,
oetmoedelike ende met trouwen,
ende sente Marien onser vrouwen;
hi was den aermen ghenadich,
ende daers te doene was gheradich,
van aelmoesene was hi groet,
ende goet van rade daers was noet;
sijn goet was den aermen ghemene
jeghen hem selven spaerdi allene.
Den aermen was hi goedertiere
ende van sinen rade ondiere,
hi was den weesen alse vader,
ende der weduwen troest algader;
hi was oetmoedech ende rike,
men vint nu luttel sijn ghelike,
die des goets vele winnen
dat si hem selven willen kinnen,
gherne dede hi goede werke,
ende gherne was hi in die kerke,
in die kerke ende diende Gode,
ende hielt gerne sine ghebode
die God te doene gheboet,
ende dede penitencie groet
in vastene, in bedene, in ander dinghen,
diene te hemelrike mochten bringhen.
Suver was hi van sinen live,
wat hulpt dat ic langhe drive,
hi was ter werelt wel gheraect,
ende in doeghden al volmaect.
Nochtan en woude hijs niet weten,
hi hadde de werelt suver vergheten,
dat hire mochte niet en twint,
hi was suver als een kint
in 't herte binnen, ende sochte,
dat al die werelt wonder dochte.

Digitized by Google

Hi was vele beter binnen
dan hi van buten liet bekinnen,
hine slachte den ghenen niet
die men nu achter lande siet,
die hem herde sempel toghen,
ende heilich voer der lieden oghen
die in 't herte dorper sijn;
si sijn argher dan venijn,
dan venijn dat sijn si vele,
dat ic der werelt niet en hele;
venijn doodt den lichame allene
die jeghen de ziele es herde clene;
ypocrisie doodt te samen
die zielen metten lichamen.
Hoe vele vint mer achter lande,
die goede lieden beraden scande,
ende herde sempel buten dincken,
ende onder den hoet een ander scincken;
die penitencie buten toghen,
ende vol quaet doen achter oghen.
Dit en seggic niet bidi,
dat eneghe doghet beter si,
dan daer si es die suverhede
buten ende binnen mede,
maer daer si es buten allene
daer es die doghet wel clene.
Men mach segghen van den man
daer ic 't ierst af began,
woudic al sine doeghden vertellen,
ic soude u te sere quellen,
ende u mochte oec verlanghen.
Bedi willix aldus afganghen,
ic machene prisen in alder wijs
daer enech man soude hebben prijs.
Dese man woende in ene stede,
daer een bisscop woende mede;

Digitized by Google

dese man was in die poert
voer den bisscop best ghehoert,
bedi die buten der gods wet
ginc, liet hi niet onghelet,
no doer ghichte, no doer bede,
no doer vriens wille mede;
hi was ghelettert alsoe wel
als iement in dat lant was el.
Die bisscop wrachte na sinen rade,
hi wiste oec wel dat hi mesdade,
haddi daer buten iet ghedaen,
dat hi hem dede verstaen.
Die boec seghet ons al dus
sijn name was Theophilus,
als ghi selt horen, desen name
was hem herde wel bequame,
bidi die hem sal onderwinden
dat hij 't te rechte sal ontbinden,
Theophilus luudt *gods minne*,
die hi droech in sinen sinne,
ende die hem god in 't inde toghede
in dien dat hi van hem ghedoghede.
Dese man leefde menech jaer
in penitencien herde swaer,
ende proefde hem dat men en vant
neghenen sijn ghenoet in 't lant.
Hier na als God gheboet,
soe quam die bisscop an die doot,
ende hi moeste ghelden die scout,
die wi sijn schuldich jonc ende out.
Den lichame dede men ter erden,
die ziele voer hare verde.
'T ierst dat die bisscop was doot,
doe riep 't al cleine ende groet,
jonc ende out, leke ende clerke,
ende die canoneke van der kerke,

Digitized by Google

dat men Theophiluse daer toe brochte
te sine bisscop, op dat men mochte;
hier toe cosenne oec die gone,
diene te kiesene waren ghewoene.
Die archebisscop screef te hant,
(die overbisscop was in 't lant,)
hoe dat die bisscop ware bleven,
ende noemden dien 't ware ghegheven,
bede ghegheven ende vercoren,
in 's bisscops stede van te voren.
Als die archebisscop verstoet
dat selc een man was, ende soe goet,
ende soe volmaect, ende soe volcomen,
dancte hijs hem diene hadden ghenomen,
ende hi dancte Gode van dien,
dat die heileghe kerke soe ware versien;
dat bisscop soude sijn die man,
daer dus vele doeghden laghe an.
Hi was blide hi danctes Gode,
ende sende om hem sinen bode,
dat hine woude conformeren
ende te bisscope sacreren.
Theophilus hi voer te hove
daer hi was met groten love,
wel ontfaen, ende met eren,
die bisscop woudene sacreren.
'T ierst dat sach Theophilus
dat die bisscop woude aldus,
hi was die dat niet en gheerde,
ende hi viel neder op die erde,
op die erde, op 's bisscops voete,
ende seide : « Here soete
here seit hi; ontbeert dies,
wildi der kerken verlies,
der kerken verlies, ende dmine mede;
here, dat ware jammerhede,

Digitized by Google

het ware jammer al te groot,
mi ware liever waric doot,
dan dus die kerke ware verloren
dat ic bisscop ware vercoren;
here soudic bisscop wesen,
dies en mochte die kerke niet genesen,
waric bisscop het ware scande,
soe goede liede sijn achter lande;
ontbeert dies, wel lieve here,
in werde bisscop nemmermere;
ic en mach gheen bisscop sijn
hen betaemt niet den sonden mijn
dat ic bisscop soude wesen;
here ontbeert van al desen,
ic ben een besondicht man
die daer toe niet ghenoech en can,
dat ic bisscop wesen mochte.
Here wendet uwe ghedochte
wendet uwe ghedochte here,
ghi sijt seren buten kere,
ic ben besondicht en ontvroet,
here wendet uwen moet,
wendet uwen moet wel lieve here! »
Dit bat hi ende weende sere,
dus lach hi neder op die eerde
ende toeghede sine onweerde.
Die bisscop hoerde sine tale,
het bequam hem herde wale,
herde wale, ende hi sprac weder:
« Wat ligdi op die eerde neder,
op die eerde ende op mine voete?
staet op, seit hi, soete
staet op, ghi selt bisscop sijn,
seldi doen den wille mijn.
Lieve vrient sijt onvervaert,
ghi dunckes mi herde wel waert,

Digitized by Google

ghi hebdt u ontsculdich wel,
waendi vrient dat niement el
besondicht en es dan ghi.
Ic weet wel dat niemen en si
hine hebbe sonde ghedaen,
hier bi en moghdi niet ontgaen,
hen levet niemen enen dach
die sonder sonde leven mach,
enen dach, ja vele min,
lieve vrient wendet uwen sin,
ende doet ghereet dat ic u rade,
en vreset niet der kerken scade,
sijt bisscop in den name ons heren,
ende laet mi u sacreren.
Al hebdi ghedaen vele sonden,
wi sijn alle met sonden ghebonden,
hebdi der sonden ghepleghen,
ghi selt u voert wachten daer jeghen,
of ghi sonden hebdt ghedaen,
hier mede seldise af dwaen.
Waendi dat neghene pine,
es goeden man bisscop te sine;
al ees 't ere, hets grote sorghe.
Werdt bisscop, ende sijt goet wederborge,
werdt bisscop, want dat t' anegane,
daer leghet grote penitentie ane. »
Theophilus andworde weder :
« Here no doer hoghe, no doer neder,
here houdt u met verdden,
ic en mach gheen bisscop werden;
soe wat dat mi daer na ghesciet,
ic en werde bisscop niet. »
Doen hi dit seide hi weende mede,
alsoe hi te voren dede.
Die bisscop sach ende hoerde,
sine tranen ende sine woerde,

Digitized by Google

ende dat groot mesbaer dat hi dreef,
ende dat hi alsoe ghestade bleef;
doe andwerdi alse die vroede,
ende seide : « Vrient, dit si met Gode,
ic mane u bi uwer wet,
dat ghi u bepenset bet,
bepeinst u bat op dese sake,
noch drie daghe met ghemake. »
Theophilus hi nam die vorste;
om dat hij 't niet laten en dorste;
doer dat die bisscop wilde,
maer hi peinsde selve stille,
dat hi aldus bleve ghestade
dat hij 't altoes niet en dade.
Alse hi soe langhe hadde ghebeden,
dat die derde dach was leden,
doen quam hi voer den bisscop weder,
ende viel op sine voeten neder,
ende weenede vele meer,
dan hi te voren dede eer,
ende bat hem doer ghenade,
dat hi hem dat ghestade,
dat hi pape niet en werddc.
Die bisscop sach dat hi soe herde
vreesde bisscop te sine,
hi seide : « Vrient doer dine pine,
mi duncke ic moets di verlaten,
al ees 't mi leet utermaten,
ic verlaets dit al doe ic 't node,
wes goet man ende vaert te Gode. »
Theophilus was utermaten
blide dat hem was verlaten
bisscop te sine; hi nam orlof
oetmoedelike, ende rumede 't hof.
Hi voer t' huus weert ende was vroe,
dat hi ghevaren hadde alsoe;

Digitized by Google

het was een ander saen vercoren,
in 't bisscops stede van te voren.
Theophilus hi was mettesen,
als hi te voren hadde ghewesen,
metten anderen goeden man;
maer onlanghe was hire an,
dat quade orworme quamen,
die hem 's bisscops hulde namen;
soe dat hem orlof was ghegheven,
ende van den hove was verdreven,
dat ghemaect hadden quaden tonghen,
die goede lieden hebben bedwonghen.
Quade tonghen hebben ghedeert
den meneghen ende sere onteert;
quade tonghen hebben beraden
den meneghen lachter die niet en mesdaden;
quade tonghen sijn t'ontsiene;
quade tonghen sijn te vliene;
quade tonghen sijn sere te hatene;
quade tonghen sijn te verwatene;
quade tonghen sijn sere te benidene;
quade tonghen sijn af te snidene;
quade tonghen sijn sere te scuwene;
quade tonghen sijn sere te gruwene;
quade tonghen es een quaet sweert;
quade tonghen es die sere deert;
quade tonghen sijn quade gherechten;
quade tonghen doet meneghen vechten;
quade tonghen maect meneghen nijt;
quade tonghen maect meneghen strijt;
quade tonghen maect meneghen bloet;
quade tonghen sleet meneghen doot;
quade tonghen es quaet venijn,
ende argher mochten si argher sijn;
quade tonghen moeten vloecken,
die an Gode ghenade soecken.

Digitized by Google

Alse Theophilus was verscroven
die te voren was te boven,
ende begonste 't sine te teerne;
doe begonste hem 't herte te sweerne,
ende die viant begonsten te spaenene,
ende begonstem te vermaenene,
hoe groten here hi hadde ghewesen,
ende hi ghevelt was van desen,
wat eren hi hadde menechsins,
ende hoe luttel men nu achte sijns,
ende hoe luttel dat sine nu eerden,
die hem te voren neghen toter erden,
diene te voren scone groetten,
sine wouden cume als sine ghemoetten
op hem sien of jeghen hem spreken.
Dusdaneghen dinc dede hem 't herte breken,
diene te voren hieten wijs,
si gaven hem crancken prijs.
Dusdaneghe dinc dedem sijn herte,
vallen in quaden begherte,
soe dat hi 't goet van eertrike,
begherde voer dat hemelrike,
ende peinsde hine rochte hoe 't geviele,
nemmermeer met siere ziele,
indien dat menne hadden vercoren,
daer hi gheweest hadde te voren.
Dus leefdi een stuc onsochte,
ende peinsde wat hi doen mochte
dat hi weder ware te hove;
doen viel hi in onghelove,
ende peinsde men soude hem weder kiesen
al soude hi die ziele verliesen.
Doe peinsde hi weder ende voert,
ende ondervant stille in die poert
of daer iement van toverien
wiste ofte van duvelien.

Digitized by Google

Ten leste hi ondervant,
dat een jode was in 't lant,
die was des duvels eyghijn,
ende meneghen hadde brocht daer in;
dat hi den duvel hadde opghegheven
sine ziele ende sijn leven,
tien dat hi hem holpe om die sake
daer hi was omme t' onghemake.
Als hi dit hadde ondervonden,
die viant hadde hem soe bedwonghen,
dat hi Gods al vergat
ende hi prijsde vele bat
een stucke hier in eren te sine,
ende euwelike in die helsche pine.
Dus hadde hem quade ghierechede
bracht wt sinen goeden sede;
dus hadde hem die viant ghevaen,
die langhe wel hadde ghedaen;
dus volleec was hi verwonnen,
die een goet leven hadde begonnen;
aldus es die ghierechede,
ende der ghierechede sede
te hebbene soe wat hi begheert,
hem en roket wat der zielen deert.
Hi peinsde hoe hi quame in dien,
dat hi den jode mochte sien,
mochte sien, ende spreken;
hi peinsde daer na ende met wat treken
dat hi stille daer toe quame,
dat oec niement en vername.
Ten lesten hi hem bedachte,
dat hi allene ter middernachte
stont op, stille behendelike,
ende ginc ten huse haestelike,
daer die jode lach, ende sliep
ghemackelike, dat hi riep :

Digitized by Google

« Ontdoe, vrient! ontoe,
ende gheeft mi raet of du wets hoe;
ontdoe, vrient, ontoe die dore,
ende hore na mine avonture;
ontoe, vrient, ontoe mi. »
Die jode seide : « Wie sidi
ic sal weten wie ghi sijt,
eer ic ontoe op desen tijt. »
Dander seide : « Ic en soeke gheen quaet,
soete vrient, ic soeke raet;
ontoe, vrient! ontoe, ontoe!
ic segghe u wat ic hier doe,
ontoe vrient ic segt di stille,
cortelike minen wille.
Ontoe vrient ic ben hier comen
te miere noet, ende te diere vromen. »
Alse dat die jode hadde verstaen,
ontede hi die dore saen.
Hi seide : « Vrient dies biddic u,
segghet wat ghi soeket nu,
wat avonture hevet u hier brocht
te desen tide van deser nacht;
segghet uwen wille cortelike,
ende laet mi slapen haestelike,
met eren moetti hier sijn comen,
ghi hebt mi minen slaep benomen;
minen slaep ende mine raste.
Die ander seide : « Ic hebbe berste
van selken rade, als men mi seghet
die aen u allene leghet,
aen u allene, ende an el niemen,
wel soete vrient beraet mi sniemen. »
Doen telde hi sine avonture,
van den iersten al duerenture,
ende hoe gherne dat hi dade
alle dinc na sinen rade,

Digitized by Google

mochte hi hem ghehulpen dies
dat hi verhaelde sijn verlies,
ende mochte hi verhalen sine scade,
hem en rochte wat hi dade.
Alse die jode ghehoert sine tale :
« Vrient ic sal u hulpen wale,
wildi na minen wille werken,
ende afgaen uwer kerken,
der kerken ende der kerken raet,
ende 't ghelove datter ane staet,
ende u God ende sine ghelove;
ic bringhe u noch van al te boven,
laet uwen here, ende houdt van den minen;
soe mach u sine hulpe schinen,
sine hulpe, ende sine cracht
hevet meneghen ter eren bracht. »
Die ander seide, dat hij 't dade,
mochte hi verhalen sine scade.
Die jode seide : « Vrient nu siet,
dat ghi dies en laet niet,
ghine comt morghen nacht te deser tijt,
indien dat ghi beraden sijt,
nu sijt ghesont, ende gaet. »
Doen ginc hi metter vaert;
Theophilus was blide das,
dat hi dus ghetroest was,
ende hi ginc met haesten t' huus,
ende bleef in dien wille aldus.
Dien duvel haddene soe verblint
dat hi en achte en twint,
hoe 't na den live comen mochte,
tien dat hi hadde dat hi sochte.
Doen ginc hi 't huus met grooter haesten,
ende sach dat ten naesten
daghe ende toter naester nacht
daer toe haddene die duvel bracht,

Digitized by Google

met siere cracht mids joden rade,
daer hi in viel in grote mesdade
dan hi te voren hadde wel ghedaen,
doen hi in doeghden was bevaen.
Nochtan en wondert mi niet dies
dicke begheert ene sijn verlies,
vele meer ende sine scade,
dan dinghen daer hi wel ane dade.
Dit es een dinc dat men mach
sien ende merken al den dach,
dien tijt hadde hi onweert,
dies dinc dat hi nu begheert.
Hier omme soe en radic niemen
noch en troeste dat hi snienen
hem en verboude op sine doghet,
na dat ghi hier horen moghet,
op sine doghet meer dan mate,
ende dat hi alle quaetheide late,
maer houde hem altoes in dien,
dat hi der doghet wille plein;
al hadde hi penitencie ghedaen
van der tijt dat hi verstaen
conste ghesien in sinen moet,
dat quaet ghedaen ware, ende goet;
die tijt was dat desen man
eerne die viant soe verwan,
hem hadde onweert, ende dochte quaet
daer hem sijn herte nu toe staet.
Bedi es hi ries die hem verbout
in dien, dat hi hem doeghden hout,
hine si emmer toe vervaert,
die hem hier te levene waert.
Die nu es goet mach wesen quaet,
die nu in penitencie staet,
mach al te gader noch verkeren,
alse ghi an desen man mocht leren.

Digitized by Google

Of iement oec in sonden ware
men hebbe oec niet soe ommare,
dat men die hope van hem verliese;
bedi het sijn vele riesen,
al leven si een stuc in sonden,
dat in doghden lest werden vonden,
ende meer penitencie doen
dan daer se die viant noit toe spoen;
bedi en sal hem niement verwanen,
noch anders sonden in quade vermanen.
Die nu es quaet mach werden goet,
ende werden quaet die nu goet doet.
Nochtan raddic dat die gone,
die der doeghden es ghewoene,
dat hi hem in doeghden hout,
ende die der sonden hebben scout,
peinsen dat die sondeghe sijn
des vians al eyghijn.
Alse Theophilus heeft vernomen,
dat die selve tijt es comen,
die hem die jode hadde gheseit;
doen ginc hi wech vele ghereit
tote des joden huus al stille,
om te vorderen sinen wille.
Die jode was ghereet te hant,
ende nammen metter hant,
ende seide : « Vrient nu comt met mi,
doet minen wille dat radic di. »
Hi leidene op ene dwerse strate,
daer si beide te gader saten;
hi seide : « Vrient soe wat du sies,
en vervare di niet te meer dies,
soe wat dat du sies ofte hoers,
sie dat du niet en verstoers,
soe wat dat anders di gheschiet,
en seghent u metten cruce niet.

Digitized by Google

Die ander seide dat hi dade,
alle dinc na sinen rade.
Als si dus te samen sitten
toghde hem die jode swerte
herde vele ghecleedt waren,
die alle droeghen candelaren,
die alle songhen, ende waren vroe,
ende daer na, soe sach hoe
dat tere scaren voer hem leden,
dien si alle ane beden;
dat was die here van algader,
dien si eerden als haren vader,
als haren vader, ja vele meer,
dat was haer heere Lucifeer,
die met siere overmoede,
was dierste die verwrochte Gode.
Die jode nam dien kerstijn
ende leide hem vore den here sijn.
Die viant seide: » Wat wiltu vrient,
wat doet hier man die Gode dient,
beide Gode ende siere moeder;
her jode en sidi niet vroeder,
dat ghi hier selken man hebdt brocht,
her jode ghi sijt evel bedocht. »
Die jode antworde sinen here:
« Here en belghet u niet te sere,
dese man die wilt laten Gode,
ende siere moeder ende sine ghebode,
wildi hem hulpen, ende gheven raet
van sulker dinc als hem bestaet. »
Doe seide hi hem wat hem mesquame,
ende hoe gherne hi hulpe name.
Doen sprac die viant: « Vrient kerstijn,
wildi laten den here dijn,
dinen here, ende dinen God,
ende houden di voert an mijn ghebod,

Digitized by Google

wiltu van dinen God scheden,
ende van siere moeder ende vlien hen beden,
ende algader die heileghe kerke,
ende haer ghebod ende hare ghewerke,
ic sal di te rade staen,
ende hulpen di weder saen
te hove, daer du best soe verscroven,
ende hulpen di weder te boven
metten bisscop ende met alle die gone
die te sinen rade sijn ghewone;
maer ic en houde mi niet en twint
aen dine worden dan an den wint;
want ghi kerstine ghi pleghet
als ghi hebt een dinc daer u 't herte an leget,
dat ghi begheert herde sere,
ende niet en moghet bidden uwen here,
ende niet en moghet uwen wille gewinnen,
dan soe vendi u herte binnen,
ende comt tot mi om raet ghegaen,
ende wilt van uwen here staen,
ende doet mi dan een groot belof,
daer na stadijs varinghe of;
als ic u hebbe uwen wille
ghedaen, beide lude ende stille,
dan soe drivedi mi te scherne,
ende dan beghindi u weder te werne,
ende gaet tot uwen here, die goedertieren
es, ende ontfaet u sciere,
aldus hevet mi menech bedroghen,
al mag ic 't qualike ghedoghen;
maer wiltu hebben minen raet,
ic sal di segghen hoe het staet,
doetstu gherne, ende ees 't u lief,
ghi selt mi scriven enen brief,
ende ghi selt er inne scriven,
dat ghi wilt mijn eyghen bliven,

Digitized by Google

ende datter vaster sal moghen sijn
seldire an doen den zeghel dijn. »
Theophilus die viel mettien
ter eerden over sine knien,
ende custe des vians voet,
ende sochte sinen oetmoet,
ende seide : « Ic halme mi Gods
ende siere moeder ende haers ghebods,
ende ic wille mede sijn
euwelijc u vri eyghijn,
ende sider dat u es lief,
nemt hier zeghel ende brief. »
Doen custe hine ala men es ghewone
te manscape als 't es te doene.
Hi nam orlof ende hi was vroe,
dat hi sciet van hem alsoe,
ende ginc weder t' huus waert
metten jode al onvervaert.
Des anders daghes began te berouwen
den bisscop, dat hi den ghetrouwen
Theophilus hadde ghedaen
van sinen hove, ende hadde ontfaen
enen ander die niewer naer
soe nutte en was, als hi was daer.
Hi begonde oec mede te claghen,
dat hine t' onrechte hadde bedraghen
quade orworme die daer waren,
die pleghen der valscher niemaren.
Hi claghede dat hi oec selc was,
dat hi soude gheloven das,
dat hem die quaden tonghen seiden,
dat sine van deden scheiden
den goeden man soe lachterlike;
des claghdi, ende diesghelike,
soe dat hi riep enen serjant,
ende hiet hem varen al te hant,

Digitized by Google

omme Theophilus dat hi quame,
ende sijn ambacht wedername.
Die serjant en liet des niet,
hine dede dat hem die bisscop hiet.
Theophilus voer te hove waert,
dies hi langhe hadde begaert,
hi was vele meer willecomen
den bisscop ende oec hem somen.
Die bisscop die was sijns herde blide,
hi settene neven sine side,
ende bat dat hij 't hem woude vergeven,
dat hine also hadde verdreven
van sinen hove, ende van sinen rade,
ende hi seide, het hadden quade
tonghen ghedaen, met quader valscher spraken,
die goede liede onweert maken,
daer men se wilt gheloven;
van Gode moeten si sijn verscroven,
die mi dat daden verstaen,
dat ghi jeghen mi hadt mesdaen;
« vrient ic segghe u wat ghi doet,
vergheeft mi uwen evelen moet,
ende sijt here over dit lant,
dat ic hebbe in mine hant,
beide over lant ende over goet,
willic dat ghi uwen wille doet,
al dat ghi wilt, dat si ghedaen,
an uwen wille sael 't al gaen;
beide mijn doen ende mijn laten;
ic betrouwe u utermaten,
wel sijt ghetrouwe te minen rade. »
Theophilus seide dat hij 't gerne dade.
Ic hope dat noit God en liet,
dat dese dinc aldus ghesciet,
hi en liet dit exempel gheschien,
dat wi ons allen daer bi souden castien,

Digitized by Google

dor ons, ende doer de sine mede;
al waendi dat die viant dede,
ende was hi den viant niet,
al waendi dat hi hem gheschiet.
Ic hope dat God aldus wilde,
dat men an hem vaste hilde,
met goeder herten, ende met vasten gheloven,
al ware ene onder ofte boven,
dat wi ons castiden bi desen man,
ende nemen exempel hier an,
dat ons ghenoeghen, dat hi ons gave
waer 't armoede, waer 't grote have;
want si nemmer stille en staet,
die avonture die sere gaet,
somwile op, somwile neder,
dus soe gaet si voert ende weder.
Dus was Theophilus willecome,
ende hi was weder ghenomen,
beide ghenomen, ende ghecoren,
daer hi gheweest hadde te voren,
ende was vele meerder here,
ende ginc bat na sinen kere,
van al dat te hove was te doene,
dan 't te voren was ghewoene;
ende es oec vele bat ghehoert,
ende sinen wille gaet bat voert,
dan 't oec dede te voren eer.
Hi es oec selve sonder keer,
want hi doet al dat sijn vleesch begheert,
ende es worden soe verweert,
ende oec van hem selven soe ontbonden,
dat hi en acht op ghene sonden,
dicke quam in sinen moet.
Die jode vraghde hem of niet goet
sinen here en dochte, dien dus saen
sinen wille hadde ghedaen,

Digitized by Google

diene dus saen hadde beraden,
ende van sinen rouwe ontladen.
Hi dancte oec den joden sere,
beide den jode, ende sinen here,
hi wies rade dat hi al stille
waende wesen ten sinen wille,
te siere wille, ende te siere ghenoechten,
ende hadde al sine ghevoechte.

Alse Theophilus hevet ghelevet,
dit leven daer hi in sere snevet,
beide ghesnevet ende ghedoelt,
doen gaf hem God dat hi ghevoelt,
ende God maecte hem cont,
over ene corte stont
maeckede hi hem cont, ende leiden te voren,
dat hi die edel ziele hevet verloren,
ende hem sal staen te sine
ewelike in die helsche pine,
in die pine, in die ellende
ewelijc duerende sonder ende.
Dus goet es God ende dus ghenadech,
ende in ghenaden dus ghestadech,
ende dus ghenadech in dat goet,
dat hi elken sonderlinghe doet,
dus ghevoelech, dus goedertiere,
ende ghebeidich es hi met siere
wraken, daer men hem heeft mesdaen;
dus langhe laet hij 't in vorste staen,
sinen slach God ons here,
ende als hi slaet, soe slaet hi sere.
Dus ghebeidich es hi met siere wraken,
dus ontbeidt hi met ghemake,

Digitized by Google

of die ghene die heeft mesdaen
van den sonden woude ave staen.
Want God ware vele bat ghename
dat men van den sonden quame,
ende dat men quame van den sonden,
ende men dade in corten stonden
penitencie in dit leven,
ende hij 't dan moeste vergheven,
dan dat sijs onbaren,
ende ter hellen souden varen,
ende bliven in dat grote torment,
daer nemmermeer mensche inde en went.
Theophilus begonde te mesbaren,
dat hi dus hadde ghevaren :
« Ay mi! seghet hi, ay mi! ay mi!
ay mi! wel sondich man tewi,
ay mi! twi word ic je gheboren,
dat ic dus hebben verloren
mine ziele, ende mijn leven,
dat ic dus hebbe op ghegheven
den viant dus gheweldechlike;
ic ben verloren ewelike.
Ay mi! wat node was mi dies,
te achtene dat verlies,
dat men mi dede van den hove;
wat was mi metten lieden love,
metten love ende metten prise,
daer ic Gode van den paradyse,
ende siere moeder mede hebbe verwrocht,
ende mi selven daer toe brocht,
dat mi in die helsche pine
ewelike staet te sine.
Ay mi! ay mi! wats mi gheschiet,
ay mi! ay mi! twine en peinsdic niet,
dat mi God hadde ghedaen
te vele goets haddic verstaen,

ic was rike van haven sere,
rike van haven, ende daer toe mere
was ic gheacht in die stede,
ende bat ghehoert metten lieden mede,
dan iement was in mijn gheslachte,
om dat ics goet niet en achte.
Wat was mi onsalich man,
wat ghewinne lach mi daer an,
dat ic die ere dus begherde,
ende ic mi selven sus onwerde.
Ay mi! ay mi! ay mi! ay mi!
ic mochte hebben gheweest vri,
ende ghelevet met ghemake,
buten allen sondelike sake,
met wien sal ic te rade staen,
wat hebbic mi selven ghedaen!
Wie sal mi selven gheven raet,
na dien dat mi ghescepen staet,
hope ende raet hebbic verloren,
twi en haddic mi bepeinst te voren,
dat ic an enen jode bet
gheloefde dan ane minen wet,
aen enen jode, aen enen dief;
wat node was mi dat ic gaf brief?
Waes 't niet ghenoech dat ic mesdede
metten monde daer en was brief mede?
Waes 't niet ghenoech dat ic gaf alme
metten monde ende metter palme?
Ging ic af Gode ende sente Marien,
inne moest noch vodert lien
soe verre dat ic moeste gheven,
vaste sartere daer af beschreven.
Ay mi! ay mi! ay mi! ay mi!
wat sal mijns worden hier bi,
ic en weet wat ic mach doen,
wat node was mi dat ic verspoen

Digitized by Google

den viant dat ic daer toe quam
dat ic manscap ane hem nam.
Ay mi! ay mi! ic was te rike,
in mochte wel ghemackelike
hebben gheleeft, ende sonder pine,
hadde gheweest die mine
avonduere goet ghesijn.
Wat begheerde die herte mijn,
mi stont te sine sonder aerbeit,
ende sonder sonde, ende sonder pleit,
ende sonder menegrande sake,
wel te levene met ghemake,
dat goede man wel soude voeghen;
al en coest mi niet ghenoeghen.
Ay mi! ay mi! ay mi! ay mi!
ay mi! wat node was mi,
dat ic mi dus hebbe verloren;
ic diende Gode wel te voren,
nu hebbic mi selven ghebonden,
met alre dorperliker sonden;
daer toe hevet mi die jode bracht,
dat ic niet en hebbe gheacht,
hoe vele sonden dat ic dede,
ende hoe dorperliker mede.
Wat sal ic doen onsalich man,
daer al der werelt troest lach an,
die mi van sonden hadde brocht,
hebbic met sonden verwrocht;
dat ic in ghere manieren
en der gaen tote die goedertieren,
al moch se noch soe goedertieren sijn
haer claghen die sonden mijn.
Wie sal nu mine tale spreken,
die mi al der noets soude ghebreken,
sal over mi te doemsdaghe,
na recht doen die ierste claghe.

Digitized by Google

Wie sal mi in dat swaer ghedinghe,
daer elke sal sonderlinghe
van sinen sonden redene gheven,
daer die ingle selen beven,
wie sal mi hulpen in die noet,
daer alle sonden werden bloet
die stillekine sijn ghedaen,
daer niement en sal moghen ontgaen,
hine sal moeten redene gheven,
van den sonden die hi heeft bedreven;
daer elkerlijc sal sonderlinghe,
redene gheven van allen dinghen,
daer men die sonden sal vertellen
daer men stieren sal ter hellen
die quade ende ter pinen senden,
daer si nemmermeer en wenden;
ende die met doeghden sijn bevaen,
selen die eweliken loen ontfaen,
dat niet en sal bliven ongheloent;
daer men sal sien die hier ghehoent,
ende die waerheit met goeden ghedochten,
ende die dorperlike sonden wrochten,
daer sal men sien die herten binnen,
die men hier niet en mach bekinnen;
daer niemen en sal bliven quite
no bi ghelate, no bi abite;
daer si doble pine selen doghen,
die hem sempel buten toghen,
die binnen sijn al vol venijns;
wie sal daer ghedincken mijns?
Daer si over mi sal claghen,
wie sal mine hulpe draghen?
die in mine hulpe moeste staen,
soudic die helsche pine ontgaen?
Ic heb se verwrocht bi minen scouden,
die mi versoenen soude,

Digitized by Google

daer men sal al die werelt doemen;
si sal verbolghen jeghen mi comen,
die God te moeder heeft ghenomen.
Wie sal mi daer moghen vromen,
aen wien sal ic daer soeken troest,
of mi Gods moeder noest,
Gods moeder, ja, God selve mede,
si sijn op mi verbolghen bede,
het en es ghene ommate,
dat mi God ende sijn moeder hate.
Nochtan soe claghic weder di,
hare die soude versoenen mi,
dat si mi haten dat es recht,
hèts wel te miere plecht
dat si mi goet ende ere daden,
ende ic 't hem loende met quaden.»
Alse hi dus jammerlike claghet,
ende hi hem selven dus versaghet;
soe sent hem God in siere herte,
ene hope metter smerte,
die hi in siere herten droech;
soe dat hi in hopen sloech,
aen onser vrouwen ende seide:
« Al hebbic se verloghent beide,
sente Marien, ende haren sone,
nochtan om dat si es ghewone,
die an hare soeket te gheven troest,
ende heeft den meneghen oec verloest,
die ter hellen waren ghegaen,
en hadde hare hulpe ghedaen;
hier bi dunct mi die beste raet,
na dat mi ghescepen staet,
van minen groten overdaden,
die ic ghedaen hebbe buten paden,
an hare te soekene troest ende ghenade;
want si nu mach beraden,

Digitized by Google

ende oec die met goeder trouwen
ghenade soeken an der vrouwen;
ic wane, ic mi dus sal bewenden,
ende sien of ic mach venden
aen hare troest ende ghenade,
ende en wilt si mi niet ghestaden,
soe wetic over die waerheit wel,
mine ghestades niement el.
Hoe sal ics nochtan beghinnen,
ende hoe sal ic die coenheit ghewinnen,
dat ic haer claghe minen noet;
want mine sonden sijn soe groet,
dat ic se hebbe verwrocht
ende hare hulpe hebbe vercocht
om ene wel cranke have,
onrecht ware dat si mi gave
troest, no raet, no hulpe mede,
sent dat ic die quaetheit dede,
dat ic haers verloghenen soude,
om ene cleine onscoude.
Dat ware onrecht gave si mi raet,
want mine sonden sijn soe quaet,
ic dede hem beden sulken lachter,
het ware onrecht peinse se achter,
het onrecht en wrake si se niet,
ende loen ontfaen na ons bediet;
hier boven ghelovic meest
dat die vader, die sone, ende die heilege geest
es een God ende personen drie;
lieve vrouwe ghebreket oec mie,
iet an 't ghelove van der kerken,
ic wille volghen goeden clerken,
aen mine ghelove an mine wet,
indien dat si mi wisen bet.
Vrouwe dits mine begherte
metten monde ende metter herten,

Digitized by Google

hier bi willic ghedopet sijn,
daer men sal doemen dleven mijn. »
Als hi dit hadde gheseit,
noepte onser vrouwen oetmoedecheit,
soe dat si haer gheliet,
als of si hare bolghe niet;
maer si voer in diere manieren
als si verwonnen ware sciere,
van sinen rouwe ende van sinen tranen;
si seide : « Ic sal dijns vermanen,
ende staen di gherne bi,
ende bidden over di,
ende ic sal spreken dine wort,
indien dattu di waohtes voert,
doer dattu best kerstijn,
ende ghedopet hevet ghesijn,
ende bi den teken dattu gheves,
duncke mi dat du berouwenesse heves,
ende heves wille di te bekerene;
daeromme hulp ic di gherne,
ende ic sal doen dine claghe,
ende sal di soendinc bejaghen. »
Mettien begonst te wesen dach,
si voer dat hi se nemmeer en sach.
Theophilus bleef eenpaerlike,
ligghene ende oetmoedelike,
voer die ymage van onser vrouwen,
hem begonste meer te berouwen,
ende hi mesliet hem vele meer,
dan hi te voren dede eer.
Hi weende, hi claghede, hi sleet sijn haer,
hi wranc sijn hande, hi dreef mesbaer,
hi bleef ligghende ter stede,
eenpaerlike in sine ghebede
drie daghe ende drie nachte,
dat hi op hem selven niet en achte,

Digitized by Google

ende dat hine gheens goets ontbeet,
ende hi claghede dicke sijn leet.
Des anders daghes quam onse vrouwe,
als hi hadde dusdaneghen rouwe,
ende seide : « Theophilus weset vroe,
dine penitentie es soe
wel volcomen, ende soe goet,
dat ic se moet bringhen voert;
die sonden die mi sijn ghesciet,
daerom en sal ic laten niet. »
— « Aen hare sal ic ghenade soeken;
bedi ic hebbe ghesien in boeken,
dat Gode becomt vele bet,
ghenadecheit dan rechte wet.
Al hebbic vele mesdaen,
ghenadicheit sal vore gaen,
al en es nieman mijn ghenoet,
want mine sonden sijn soe groet,
ic sal hare bidden nochtan ghenade,
die den meneghen heeft beraden.
Si es soe hovesch ende soe goedertieren,
ic hope hare sal ontfarmen miere;
mine sonden al waren si mere noch,
mochten si mere wesen doch,
daeromme was si vercoren,
daeromme woude God van haer sijn gheboren,
om ons te bringhene uten sonden,
die met sonden waren ghebonden,
ende ons te bringhene te hemelrike,
die waren verloren ewelike,
doer ander sonden ende doer die mine
om ons te losene uter pinen
van Luciferre, ende van sinen ghesellen,
om ons te losene uter hellen;
hieromme wert si coninghinne,
ende God toghede haer die minne,

Digitized by Google

dat si sijn moeder moeste sijn,
ende daer toe bliven maghet fijn,
en ware sonden niet ghesciet,
soe en waer si Gods moeder niet,
want en hadden die sonden ghedaen,
God en hadde haer niet ontfaen,
meer dan mi, of ander menschen.
Het gheviel haer wel te wensche
doen haer God die minne dede,
si es gereet in elke stede,
dat elc mensche die hem ghevroet,
hare meest ere naest Gode doet;
ja, naest Gode wel vele lieden,
en dorren hem dies niet ghemieden,
dat si an Gods ghenade sochten
doer die sonden die si wrochten;
si bleven ewelijc verloren,
om die sonden van te voren.
Maer dat si met goeder hopen
ende met oetmoedecheiden nopen,
die vrouwe die God vercoes
daer toe dat si ghevet troest altoes,
hem allen die met sonden sijn bevaen
indien dat si se afstaen;
sent dat si es comen
bi onse sonden te dustanen vromen,
te dustaneghe vromen, te dustanege eren,
dat si moeder es ons heren;
sijn moeder ende hevet van hare,
ghemaket onse makelare,
makelare, ende taelman.
Soe doe ic minen troest daer an,
minen troest, ende mine hope,
soe dat ic met herten tote hare lope;
ende hare bidden ghenadelike.
Ghenade Gods, moeder van hemelrike!

Digitized by Google

mine mach gheen goet gheschien,
want God wilt van mi vlien.
Gods moeder! ic claghe u minen noet,
want u ghenaden sijn soe groet;
ghi en selt mi niet ghebreken,
ghi selt mine tale spreken,
voer uwen lieven sone
alsoe ghi over dandere sijt ghewone.
Nochtan en can ic ghepeinsen hoe,
dat ic mach comen daer toe,
dat ic voer dese vrouwe draghe,
mine sonden ende mine claghe.
Sal ic spreken metten monde,
daer ic die dorperlike sonde,
met jeghen hare hebben ghedaen?
Die sonden selen mi verslaen,
ende 't helscher vier sal mi verbraden,
die tonghe ende 't herte die mi verraden
hebben, dat ic die sonden dede,
ende die lichame algader mede
beginnic oec te trecken van desen;
die duvel sal soe an mi wesen,
ic vrese dat hi mi mach halen,
ziele ende lijf altemale.
Willic hem iet ontvaren
dus sere mag ic mi vervaren,
dat hi mi mach nemen ziele ende leven,
dat ic hem hebbe op ghegheven;
nochtan vorstic langher mee,
beter es camp, dan hals ontwee;
mi es best dat ic mi verboude,
het sal bliven bi minen scoude,
ende en wilt si mi niet ghestaden,
soek ic ane hare ghenade,
met rechter trouwen ende met herten goede,
ende ic mi voert meer wille hoeden

Digitized by Google

van sonden die ic hebbe ghedaen,
ende in penitencien staen,
alle die daghe die ic sal leven,
indien dat si se mi wille vergheven;
ende en hoert si niet mine claghe,
ic sal hare te domesdaghe,
verwiten daer sij 't alle selen horen,
die noit van wiven waren gheboren,
dat si mi ter noet ghebrae,
ende dat se sonde op mi wrac.
Ic bidde haer ghenade oetmoedelike,
ende ic wille ave staen der sonden ewelike,
ende gaen in penitencien ende in boeten,
haddic van hare die ghemoeten,
haer sal ghenade oec ghebreken
wilt si mi oec daer buten steken;
sone es si niet vol ghenaden
en wilt si mi niet staen in staden;
soe meer mesdaen, soe mere bate,
indien dat men die sonden late.
Al sijn mine sonden groet,
Gods ghenade en es niet doot,
Gods ghenade ende die hare,
want ic altoes hope op hare,
wilt God ende si mede,
soe sal ghehoert sijn mine bede,
ende niet wech gheworpen ende hebben onweert,
want si hare ghenaden niet en spaert,
jeghen alle die ghene die begheren
ghenade, ende voert an hare keren. »
Dus peinsde hi voert ende weder,
sine sonden op en neder,
dus claghde hi met groten mesbare
sine sonden ende met vare;
ten lesten gheeft hem God gheval,
dat hi recht late varen al,

Digitized by Google

die werelt en al haer baraet,
dat die werelt toe bestaet.
Hi sal hem hoeden met goeder herten
der sonden ende der begherten,
diene daer toe hadden ghedreven,
dat hi hadde al op ghegheven
ziele ende lijf ghebordelike
den viant ewelike.
Hem begonde met goeder trouwen,
sine sonden sere te berouwen,
met rechter trouwen, ende met herten goeder,
ende hi warp sine hope al an der moeder,
daer God ons here af was gheboren,
ende liep al stillekine vore
hare ymage daer si stoet;
ende hadde den hope grot ende goet,
dat hi metter hulpen van hare,
ontvaren soude des viants scare.
Hi hadde oec hope ende ghelove,
dat sine van hare niet en soude verscrove,
ende warende hem met ghenaden,
si hadde oec den meneghen beraden;
dus viel hi neder op den vloer,
hi weende, hi claghede iet bat hi voer
alse jammerlike als hi doen mochte,
want hi niet dan ghenade sochte
ane Maria der moeder Gods
socht hi ghenade altoes.
Dus lach hi ghinder eenpaerlike,
voer onse vrouwe van hemelrike,
vaste hi weende, ende bat oec mede
met herten ende met serechede,
ghenade op die heileghe maghet,
die alle sonden verjaghet,
die an hare ghenade soeken,
met goeden ghelove, met goeder moeten.

Digitized by Google

Noit en dreef man dat mesbaer dat hi dreef,
ghestadelike dat hi bleef
viertich daghe ende viertich nachte,
eenpaerlike in dit ghedachte.

Alse die viertich daghen waren leden,
dat hi gheclaghet hadde ende gebeden,
oetmoedelike ende met goeder trouwen
ghenade grot an onser vrouwen;
si en wilde niet langer sparen,
sine wilde hare openbaren;
die suete moeder, die suver maghet
die den sondeghen bejaghet
soendinc jeghen onsen here,
op dat men 't an hem beghere.
Dits ons troest, ons toeverlaet,
dits die ghene die voer ons staet
jeghen den viant, ende sine scare;
dits die rechte makelare,
die ons versoenet jeghen hare sone,
dies es si altoes ghewone,
als wi mesdoen jeghen hem twint
si versoent ons jeghen haer kint;
dits onse hulpe ende onse troest,
bi hare si wi alle verloest
van den tormente van der hellen,
daer wi bi vrouwen Jeven in vellen,
dierste wijf vertroeste algader
Adaem onsen iersten vader;
soe dat hi wrochte jeghen 't ghebot,
dat hem gheboden hadde God,
ende ware dit wijf ende dese maghet,
si es die de boete draghet,

Digitized by Google

jeghen 't venijn dat Jeve gaf,
daer si Adame mede vergaf,
hem ende hare selven ende ons allen;
si waren ter hellen alle ghevallen,
en ware dat si 't fenijn versloech,
bi der dracht die se droech,
't fenijn dat se alle sloech te doot
jonc, out, cleine ende groet.
Alle die leefden te voren
eer God van hare wart gheboren;
alle die vriende Gods die waren
te voren toter hellen ghevaren,
si moesten alle gader ombeiden
tote den tide dat dit ghescieden,
ende tote den tide dat dese quam,
ende God menscheit an hare nam.
Dits dat ons die propheten,
langhe te voren hadde beheten;
dits die an manne verhanghen dede,
ende Sisaron versloech oec daer mede,
die Oliferne 't hoet afsloech.
Dits die roede Aarons, die droech
loof ende note binnen ere macht,
sonder sap en wortels cracht.
Dit es die sterre van der zee,
dat niemen en mach nemmermee
ter havene van hemelrike comen,
hine hebbe gheleide an hare genomen.
Dits die poerte van hemelrike,
daer blijft si oec ewelike,
die behouden selen wesen.
Dits die ghene daer wi af lesen,
die boven alle ingelen sit,
ende haren sone over ons bidt,
spieghel van der suverheden,
violette van oetmoedecheiden.

Digitized by Google

Si es in penitencien recht,
si es die ghene die voer ons vecht,
jeghen den viant, ende haer kint,
die, doer hare, ons allen mint.
Hare ghenadén sijn soe groet,
dat niemen en si te bloet,
mach sterven en ter hellen varen,
wilt hi soeken hulpe an hare,
ende dar niemen verloren bliven
die noit gheboren was van wiven,
al hadde hi ghedaen allene,
alle die sonden, groet ende clene,
ende al die sonden die alle die lieden,
ghedaen hebben, ende die noit ghescieden.
Wilde hi met goeder trouwen,
ghenaden bidden deser vrouwen;
ic segghe dat hi ghenade vint,
an dese vrouwe ende an haer kint,
an dese vrouwe namelike
heeft hi berouwe ghestadelike,
als men mach sien an desen man,
daer ic u ierst af began.
Hine hadde ghedaen maer viertich dage
van sinen sonden die claghe,
van sinen sonden die groet waren,
dat hi elken mochte vervaren;
ende onse vrouwe quam alsoe saen
daer na 't nachs te hem ghegaen.
Alse die goede, die goedertiere
die verwonnen was wel sciere,
al hadde si gheweest verbolghen,
sine wilde den evelen moet niet volghen;
si moeste toghen haer nature,
sine wilde hem niet maken sure;
si moeste haer laten verwinnen,
want si sach sijn herte binnen,

Digitized by Google

dat hi met goeden ghedochte,
ghenade an hare sochte;
sine mochte niet langer sparen,
sine moest haer openbaren.
Si quam te hem ende sprac aldus :
« Wat wiltu Theophilus,
du pijns mi ende nopes mede
met dinen tranen, ende met dinen ghebede,
met dinen ghebede, met dinen tranen,
die mi ghenadecheit vermanen.
Wat ghenaden soekestu ane mi?
Twine en peinstu niet waer bi,
dat di ghenade mach ghescien,
wiltu di selven niet besien,
na dinen sonden, na dinen daden,
het ware onrecht soudic di beraden.
Dune moghes verdienen niet,
dat di ghenadicheit ghesciet,
wanen comt u die coenhede,
dat du dors ghenadichede
bidden van dinen groten sonden?
Waer hebstu die coenheit vonden,
en ghedincte niet en twint,
dat ghi mi ende mijn kint,
heves ghelogent ende ghegheven
den viant, ziele ende leven?
Du heves ghehalmt dinen ghenaden
daer ic u mede mochte hebben beraden,
al liet ic den lachter gaen,
die du mi heves ghedaen,
dor dat ic die kerstine minne
allen met ghestaden sinne,
ende sonderlinghe alle die gone
die mi dienen ende minen sone;
al vergavic di minen lachter,
het en mach niet bliven achter,

Digitized by Google

ic en mach alsoe vergheten niet
die sonden die u sijn ghesciet,
jeghen minen sone, dinen God.
Waenstu dus houden spot,
dattu sijns souts almen,
metten monde, ende metter palmen,
ende daer toe met brieve mede,
ende daer toe doen alle quaethede.
Alstu moede best van dien,
ende du beghins di te besien,
waenstu dan vinden ghenade,
ende beghinnes dan wederstane
met dinen biddene, met dinen tranen,
dat ic hem dijns wille vermanen,
ende ic over di bidde dan,
twine besiestu sondich man?
Al verghevic di dinen sonden,
daer du mede best ghebonden,
hoe sal ic dorren jeghen mijn kint,
dijns ghewaghen iet en twint?
Hoe sal ic hem van diere claghen
iet en twint dorren ghewaghen?
Hoe sal ic comen voer mijns kints ogen,
dat ic sal dorren betoghen,
dattu gherne names ghenaden,
ende dat ghi gerne waert ontladen
van der sonden, ende van der mesdaet,
die du hebts ghedaen vele ende quaet.
Al es mijn sone goedertieren,
ende soe ghenadech es van siere
ghenadecheit hens maer een wonder,
nochtan en es hi niet sonder
gherechtecheit sijnre ghenadechede,
hi es ghenadich ende gherechtich mede;
waer sal ic neinen dat ghenint,
dat ic dar comen voer mijn kint,

Digitized by Google

ten vreseliken domesdaghe,
ende ic toghe dine claghe.
Mi duncke ic ben daer toe te bloet,
want dine sonden sijn te groet,
die du jeghen mi heves ghedaen;
dies willic gherne bate ontfaen,
dattu jeghen mi heves gesneven.
Wiltu voerwaert goet man wesen,
ende wachten di van desen,
ende wilt voer meer goet wesen,
ende bidt selve minen sone voert,
dat hi dine bede hoert;
ende bidt hem mede daer toe,
dat hi di ghenade doe. »
— « Ay edel vrouwe moeder mijn,
sal mi iet gheholpen sijn,
sael 't iet ghescien dat mi God doe,
ghenade uwer hulpe moet er toe.
Uwe hulpe ende uwen troest,
moet er toe, sal ic sijn verloest;
werd ic verloest behouden,
het moet sijn bi uwen scouden,
bi uwen scout, bi uwen rade,
moet ic verhalen mine scade,
of inne verhael se nemmermeer niet.
Soe wat anders mijns ghesciet,
vrouwe al hebbic vele mesdaen,
ic wille in penitencien staen,
ic doe penitencien gherne,
ic hebbe wille mi te verwerne,
jeghen den viant, ende jeghen den sonden,
daer ic mede ben ghebonden.
Vrouwe doer uwen oetmoet,
penitencie es soe goet,
ende daer toe soe groet,
in alre sonderlike noet.

Digitized by Google

Vrouwe laet mi penitencie doen,
van sonden, daer mi toe verspoen,
ende verriet oec mede
die viant met siere moghenthede.
Penitencie die maecten quite
van sonden die coninc Davite,
die sulke sonden hadde ghedaen
dat hi Urias dede verslaen,
verslaen ende oec verriet,
in dien dat hi screef ende hiet
daer hi was gheset in die scare,
tes hi 't tierst versleghen ware;
hi nam Uriam dus sijn lijf,
ende daer toe verhoerde sijn wijf.
Nochtan vergaf hem God bede
met penitentie die hi dede;
soe dat hem God onste das,
dat hi sent prophete was,
als hi gheweset hadde te voren.
Niemen en hadde gheweest verloren,
doer sonden daer hi in was gheboren,
ne hadde Jeve ghedaen,
die Adaem daer toe brochte saen,
dat hi brac Gods ghebot
ende dede als een sot,
daer wi alle verloren waren mede,
ende hadde ghedaen die moghenthede
dat God woude sijn gheboren
van der maghet wtvercoren,
die ons allen heeft verloest.
Ay moeder nu weest mijn troest,
ende laet mi penitencie doen;
ic wille die sonden verspoen,
ende wachten mi voert van dien.
Moeder Gods sent gracie mie,

Digitized by Google

dat ic mach in penitencie staen,
ende voert wilt mi ontfaen.
  Sinte Peter hi verloghende Gode,
ende ontfinc sint sine ghebode,
dat hi bant ende ontbant,
ende hi gaf hem in sine hant
die slotele van hemelrike,
ende here was in erterike.
Hi quam te deser werdichede
bi penitentien die hi dede.
  Sente Pauwels die meeste tirant,
die men in erterike vant,
die al haette Gods ghewerke,
hi onneerde meest die heilege kerke;
hem halp penitentie soe sere,
dat hi best es met onsen here,
ende es een verheven sant
die te voren was een tirant.
  Sente Maria Maddalene,
si es met Gode van Nasarene,
die soe langhe ende soe vele,
hadde ghevolghet der hoverde spele,
dat onnere es dat men 't vertelde;
Janne halp haer uter helle,
mids penitencie die si dede,
ende berouwenesse si hadde oec mede,
dat haer God sint onste das,
dat si die alder ierste was,
diene sach met haren oghen
daer hi hem hare wille vertoghen,
sinder dat hi was verresen,
alsoe wi in die ewangeliste lesen.
  Noit en was sonde soe groet,
man die penitencie boet,
die se boet ende die se dede,
ende die dan volquam daer mede,

Digitized by Google

hine versoende jeghen Gode.
Soete vrouwe sijt mine bode,
jeghen u lieve kint Gode uwen sone,
als ghi te sine sijt ghewone,
die hare herten an u keren,
ende al dies si an u begheren
van dat hare zielen mocht baten;
vrouwe en wilt mi oec niet laten,
dat dedi hen om dat ghi se minde;
moeder Gods hidt voer mi uwen kinde,
ende wilt mi gheven uwe ghenade,
want ghi den meneghen hebdt beraden,
en sijt niet wreet jeghen mi allene,
uwe hulpe die es al ghemene,
beide out, jonc, groet, ende clene,
voer uwen sone Jhesum van Nazarene. »

Doe antworde onse vrouwe,
ende seide : « Vrient dine trouwe,
hebdi den viant ghegheven,
ende dijn onghelove hevet mi verdreven,
daer toe dat ic di troest moet gheven,
daer du af hebts ghesneven;
al hebts tu vele mesdaen,
ic sal di in hulpen staen,
doet minen raet, doet mijn ghebot,
sider dat mijn kint es God,
ende dat hi was van mi gheboren,
ende ic bleef maghet als ic was te voren,
ende dat hi ontfinc van mi sijn menschelikede,
ende bleef ghewarech God mede,
du moetes gheloven oec daer an,
dat hi es gherecht God ende man.
Du moetes gheloven oec daer boven,
al dat die kerke hetet gheloven. »

Doe seide hi weder : « Soete troest,
die al die werelt hevet verloest,

Digitized by Google

hoe sal ic an mi selven vinden,
ende hoe sal ic mi dies gheninden,
dat ic metten selven mónde
daer ic die dorperlike sonde,
mede sprac, ende soeken ghenade
daer ic bi dus ben verladen.
In weet hoe ic sal derren spreken
metten monde die dus dorperliken
sonde ghesproken hevet te voren,
mijn ghenoet en was noit gheboren. »
Doe seide si weder : « Swighes al stille
lieve vrient, doet minen wille,
doet minen wille, doet minen raet,
oftu wilt hebben verlaet
van sonden die di sijn ghesciet.
Hebdt goet ghelove, en twifelt niet,
hebdt goet ghelove, ende soeket ghenaden,
God selve salre di ghestaden.
Hi es soe ghenadich ende soe goet,
soect met trouwen sinen oetmoet.
Wiltu ghetrouwen ende gheloven,
ghine wert van hem niet verscroven.
Set dijn ghelove nerstelike,
di wert gheholpen ghetrouwelike. »
Doe dreef hi herde groet mesbaer,
hi weende sere, ende sleet sijn haer,
hi sleet sijn haer, hi wranc sijn hande,
hi beet te gadere sine tande,
hem dochte dat hem sijn herte brac
als hi becomen was, hi sprac :
« Ic ghelove, seiti, ane Gode,
dat alle dinc te sinen ghebode
staet, ende dat hi es vader,
ende dat hi makede algader,
dat boven es in hemelrike,
ende beneden in erterike;

Digitized by Google

an sinen sone ghelovic mede,
dat hi ontfinc menschelijchede,
van sente Maria der maghet,
dor dat wi waren wech ghejaghet
van onser haven, van onser stede,
doer die sonden die Adaem dede;
dat hi ginc leren achter lande,
daer hi doghede grote scande,
ende groet vernoey menech weerf,
ende dat hi an 't cruce starf,
daer hi troest hadde an
sonder sine moeder, ende sente Jan,
daerne alle sine vriende begaven,
ende dat hi daer na was begraven.
Dat hi verloeste met siere doot,
sine vriende uter helscher noet,
ende dat hi der hellen porte brac,
ende hi sine vriende daer wt trac,
die ghebeden hadden daer naer
meneghen dach ende menech jaer;
ende dat hi verrees op den derden dach,
ende dat men daer na dicke sach,
ende dat hi hem dicke vertoghede,
doer dat hi wilde dat men gheloevede,
ende dat men vaste hielde daer an,
dat hi God ware ende man.
Ende dat hi voer ten hemelen boven,
daerne alle die ingle loven,
ende dat hi sit te sijns vader siden,
ende dan comen sal ten tiden,
dat die doemesdach sal comen,
ende sal al die werelt doemen.
An den heilighen gheest gelovic mede,
die metten vader ende metten sone mede,
es een ghewarech God.
Ende an die heileghe kerke ende haer gebodt,

Digitized by Google

in verlatenesse miere sonden,
ende an 't gheselscap dat wordt vonden
van alle santen ende van allen santinnen.
Here God toghet ane mi uwe minne,
oec ghelovic dat wi alle selen verrisen,
beide met ziele, ende met live,
ende ons allen God doemen sal;
moeder Gods gheeft mi daer goet geval. »
— « Theophilus hebdt bliden moet,
want u mijn kint sinen evelen moet,
hevet vergheven indien dattu
blives eenpaerlijc alse du does nu,
in penitentien, ende in goeden ghewerke,
ende in 't ghelove van der heileger kerke. »
Doe seide hi weder en sprac :
« Al ees 't dat ic te voren brac,
dat ghelove ende dat ghebodt,
dat ons gheboden hevet God;
ic ben ende die bliven sal in dien,
dat mi nemmermeer en sal ghescien.
Ic sal te penitencie sijn ghegheven,
alle die daghe die ic sal leven.
Ghebenedijt soe moetti wesen,
soete coninghinne in desen,
dat ghi mi dus hebt beraden;
te waren ic ben noch meer gheladen,
ic moet u segghen oppenbaer,
vrouwe ic hebbe groten vaer.
Ic ben in vare, ic ben in vresen
als ic te rechte wel mach wesen,
herde sere ontsie ic mi.
Vrouwe ic mach u segghen twi,
ic maech 't u segghen ees 't u lief,
noch hebbic vrese om den brief,
om den brief die ic den viant
ghescreven gaf in sine hant.

Digitized by Google

Vrouwe sal ic uter vresen wesen,
ic moet seker sijn van desen.
Mi duncke sal mi goet ghescien
ic moet den brief noch weder sien,
ic moeten sien, ende hebben beide
bi uwen rade, bi uwen gheleide,
ende oec, vrouwe, bi uwer ghenaden,
ben ic hier toe beraden,
ghi hebt mi ontladen, ende verloest,
met uwer hulpen, met uwen troest.
Ghebenedijt soe sijdi coninghinne,
hulpt mi dat den brief ghewinne. »
Doe bleef hi daer, ter selver stede,
ligghende in sine ghebede,
in sine ghebede, in sine claghe,
drie nachte, ende drie daghe.

Doe quam weder onse vrouwe,
maer hi hadde met goeder trouwen
hem selven soe siec ghemaect,
dat hi soe vele hadde ghewaect,
als si daer quam dat hi van hare
niet en twint en wert gheware.
Den vaec die hem toe was comen,
hadde hem dwaken soe benomen,
maer als sine slapen sach,
si ginc tote hem daer hi lach.
Sine wilde hem wecken niet
ghemackelike dat si liet
den brief vallen tusschen sine borste,
ende si lietene ligghen in rasten,
ende liet hem slapen met ghemake.
'T iersten dat hi was in wake,

Digitized by Google

ende hi vonden hadde den brief,
ende vant hi noit dinc dat hi soe lief
hadde te vindene als hem den brief was.
'T ierst dat hine binnen las,
hi hielt den brief, ende was vroe,
dat hi ghevaren hadde alsoe.
Hem dochte dat hi was ontgaen
den viant diene hadde ghevaen,
soe over sere in siere ghewelt.
'T iersten dat hi den brief helt,
alsoe die avonture ghelach,
des anders daghes waes 't scoen dach,
dat men vierde van ghewerke,
ende alle die lieden waren ter kerken.
Theophilus ginc met desen,
als die ewangelien was ghelesen,
hi viel den bisscop op die voete :
« Here, seiti, dat u God lonen moete,
here dat u God selve loene,
dat hi u gheve die hemelsche crone;
here hoert mine avonture. »
Doe telde hi se al duerenture,
dat sij 't hoerden die daer waren,
al op, ende hoe hi hadde ghevaren.
Doe toghede hi sinen brief daer mede,
alle die daer waren ter selver stede,
ende oec die bisscop die dat hoerde
sine avonture, ende sine worde,
hen wonderde soe utermaten,
dat sine wisten waer si saten,
sine wisten wat hen overginc.
Soe wonderde hen van deser dinc,
si danctens Gode si waren vroe,
dat hi ghevaren hadde alsoe,
dat hem die sonden waren vergheven,
die soe sere hadde ghesneven,

Digitized by Google

dat God toeghde al oppenbare,
dat hi alsoe goedertieren ware,
dat hi dus versoenen mochte,
die ghenade an hem sochte.
Dies waren vroe alle die clerke,
ende alle die daer waren in die kerke.
Die bisscop stont op te hant,
ende nam Theophilus bi der hant,
ende hi ginc ter porten staen,
ende begonste te roepen saen;
hi bat den lieden dat si te samen,
alle gader voer hem quamen:
« Comt hare, seiti, soete lieden,
ende hoert wat miraclen hier gesciede;
comt hare, seiti, ende siet
wat wondre hier es ghesciet;
comt hare, seiti, die grote cracht,
die God selve hier heeft ghewracht;
comt hare, seiti, die grote doghet,
die God hier heeft ghetoghet.
Comt ende siet die ghenadichede,
die God cortelike dede;
comt hier ende siet hoe goedertieren,
es God in alre manieren;
comt hare ende en twifelt niet
hoe scone dinc hier es ghesciet.
Comt hare, ende siet wat crachte hevet,
die tijt die men doer Gode ghevet;
comt ende siet met welken love,
God ontfaet die heeft goet ghelove.
Comt hare ende die cracht van tranen,
hoe si ghenadicheit vermanen;
comt hare ende siet hoe grote sonden,
bi penitencien sijn ontbonden;
comt hare ende siet hoe Gode becomt,
penitencie ende hoe se vroemt;

Digitized by Google

comt hare ende siet hoe grote ghenaden,
penitencie hevet beraden;
comt hare ende siet wonder groet,
noit en was dies ghenoet;
comt hare ende siet hier ende merct,
dat onse ghelove sere sterct;
comt hare ende siet hier enen man
daer God cracht toghet an;
comt hier ende siet cracht van onser vrouwen
dat moghdi nu alle wel bescouwen;
comt hare ende siet haren troest,
desen sondare heeft si verloest;
comt hare en siet hoe grote goet,
dat si haren vrienden doet;
comt hare siet ende verstaet,
dat ghene sonden en sijn soe quaet,
men mach er af hebben verlaet.
Comt hare siet ende en sijt niet te bloet,
soect ghenade voer dine doot,
want die sonden en sijn niet soe groet,
onse vrouwe en hulpt se uter noet,
die ghenade soeket an hare,
met vasten ghelove oppenbare;
die verloren was in sonden
ende dus cortelike es vonden,
ende vonden es dus cortelike,
die was verloren ewelike,
alle die penitencien plien
si moghen merken ende sien,
wat cracht dat penitencie hevet,
ende die in penitencie levet,
hoe weert hi es met onsen here,
doer sijnre liever moeder ere;
hi werdt oec met Gode soe lief,
dat hem ghesent es die brief,

Digitized by Google

die hi hadden den viant
op ghegheven, in sine hant.
Dits een teken sonderlinghe,
van vrienscapen van andren dinghen,
die soendinc hevet oec ghemaect,
dat hi hem selven hevet gheraect
te penitencien cortelike,
ende heves ghedaen ghetrouwelike.
Hine dede maer viertich daghe
penitencie dat sine claghe,
ende sine tranen, ende sine wort
vore Gode si waren ghehoert;
dat hi den alre wertsten bode,
ende den besten vele voer Gode
van den hemele ontfinc,
ende hem boedscap dese dinc.
Wie sal hem penitencien scamen,
of penitencie soe mach vramen,
hi es dul die se niet en doet,
sider dat si es soe goet.
Hi es gheonneert die se wert moede,
daer si dus goet es voer Gode.
Wie es die wanhopen mach,
die noit soe groten sonden plach,
wilden si sien op desen man
sine moghen hope nemen hier an;
hine en dar wanhopen niet
doer sonden die hem es ghesciet.
Mensche die op desen siet,
ende tot onser vrouwen vliet,
hoe mochte man meer hebben mesdaen,
wat sonden soude den mensche verslaen,
die wille in penitencie staen
ende sine sonden ave gaen. »
Die wile dat die bisscop staet
ende hi vertelde, die scone daet,

Digitized by Google

ende hi se den lieden verseghet,
soe weent Theophilus ende leghet
op die erde op dbisscops voete.
Die bisscop seide : « Staet op soete,
siet uwen brief ende nemten hier,
ic wille dat ghine werpt in 't vier. »
Theophilus hi dede alsoe,
alle die 't saghen die waren vroe;
si waren vroe, si loefden Gode,
die dus den sinen hulpt te node.
Die bisscop die wijsden metten hant,
soe dat si alle sweghen te hant.
Doe dede hi die messe voert
alse hi messe hadde ghehoert,
gaf hi Theophiluse onsen here.
Als hine ontfinc scheen hi soe sere,
sine anschijn alsoe clare,
als of die lichte sonne ware,
ende clare vele dan die lichten dach.
Alse dat volc die miracle sach,
soe gheloefden si vele te bet,
ende hielden te bat hare wet.
Theophilus hi ginc mettien
daer hi onse vrouwe hadde ghesien,
hi stont ghinder oetmoedelike,
drie daghe ende drie nachte eenpaerlike,
voer onse vrouwen ende voer haer kint,
dat hi poerde niet en twint
no hant, no voet, nog ghene lede,
hine bleef staende ter selver stede,
als of hi hadde gheweest ghebonden,
daer hi onse vrouwe hadde vonden.
Als 't leden was die derde dach,
doe custe hi die hi daer sach.
Hi nam orlof ende hi versciet,
die ziele voer daer si Gode siet,

Digitized by Google

sine lichame leghet in die stede
daer God die miracle dede.
Bidden wi Gode doer sinen oetmoede,
dat wi alle onse dinghen te goede
ende bringhen ende werden vonden
ende quite sijn van onsen sonden;
dies moet wesen ons volleest
die vader, ende die sone, ende die heilegen geest.
Dese miracle es ghescreven,
God gheve ons sijn ewelike leven.

Digitized by Google

Digitized by Google

VAN DER ZIELEN

ENDE

VAN DEN LICHAME.

Digitized by Google

Dit gedicht is, als het voorgaende, uit het zelfde HS. der XV.e eeuw genomen, alwaer het op bladzyde 153 voorkomt.

Dit stuk bevat eene samenspraek tusschen de ziel en het lichaem van een gestorven mensch. De ziel die ter helle is gezonken verwyt den lichame haer ongeval; het lichaem in tegendeel, beweert dat alle kwaed haer oorsprong heeft in de ziele, die alleen het goed uit het kwaed kan onderscheiden, en by gevolg het lichaem in zyn handel moet voorlichten en besturen.

Digitized by Google

VAN DER ZIELEN ENDE VAN DEN LICHAME,

EEN ABEL DINC ENDE EEN EDEL LEERE.

Eens nachts in den winter tide,
als over alle de werelt wide,
alle dinc es van rasten blide,
quam mi te voren van enen stride.
In minen slape daer ic lach,
in visioene dat ic sach,
een ziele die groet hantgeslach
maecte ende riep dic : « o wi! o wach! »
Bi den vate was se ghestaen
des lichamen daer si ute was ghegaen;
met groten sonden was se bevaen,
ende seide dat hij 't al hadde ghedaen.
Si sprac, alsoe 't haer gheboet,
haer pine, haer anxt, haer noet :
« o Vule vleesch ligdi nu doot,
die wilen hadde de weelde groet.
Di daden ere vele liede,
doer dine hulde, doer dine miede,
waer es nu dine meiseniede,
nu en volghen u niet vele liede.
Dijn steert es u af te broken,
dune best niet in dinen roeken,
in dijn paleis wide ontploken,
maer in een cleine vat besloten.

Digitized by Google

Wat doen di nu dine groten leene,
dijn hoge borghe, dijn hoghe stene,
dijn huus van seven voeten clene
es der wormen al ghemene.
Ic die een edel creatuere
was ghemaect na Gods figuere,
ende in den doepsel worde puere,
ben besmet in corter ure.
Vore u ben ic voer Gode ommare,
wachaermen! oft ic nie worden en ware!
doer di moet ic doeghen zware
pine in der duvelen scare.
Hets goet recht, ic liet mi dwinghen,
dune liets mi ghene doghet beghinnen,
du trox mi t' allen quaden dinghen,
dat sal mi in pinen bringhen.
Daer ic ewelijc in moet blaken,
alle die noit met tonghen spraken
en consten, aerme! niet gheraken
die menste pine die ic moet smaken.
Nochtan soe torment mi mere,
die pine die ic doghe van den zere,
dat ic danschijn van onsen here,
en mach scouwen nemmermere.
Waer sijn nu u diere steene,
u gout, u silver al ghemene,
daer ghi Gode omme vergaet allene,
nu doech u u rijcheit clene.
Du heves nu niet dine everzwine,
dijn herten, dijn hinden, ende dijn conine,
dijn grote kelderen metten wine,
dijn scoene nappe selverine.
Nu moetti selve spise werden,
der vulder wormen in der erden,
dits haer inde die begherden
die vette morsele ende verteerden.

Digitized by Google

Hoe es u bequame dese woeninghe,
si es wel doncker ende wel dinne,
dune hoors, no siet sonderlinghe,
ende di versmaden alle dinghe.
Valut, scat, huus ende scuere,
u hoghe vesten, ende muere,
ende al dat u noit wert te zuere
es u ghenomen in corter ure.
Dine vrienden hebben u ghelaten,
die met u gingen ende saten,
si selen om u peinsen te maten,
moghen sij 't goet hebben te baten.
Ende 't goet dat uwen wive es 'bleven,
hevet van haer den rou verdreven,
ende u kindere souden cume gheven,
viere penninghen om u leven.
Sine setten niet te pande,
twee ghemate van haren lande,
ende si u mochten uten bande
roven van 's duvels hande.
Onsalech vleesch nu wetti wel,
dattu bedriechlijcheit es ende fel,
dese werelt ende haer spel,
haer glorie es wint ende niet el.
Du hebs niet van dinen sindale,
ende dijn cleedere ghescepen wale,
om dijn ghewaden altemale,
en gavic niet ene noetscale.
Du ligs ghewonden in enen geere,
van al dinen goede heves tu nemmere,
dat mach di rouwen vele sere,
dat ghire noit af wordt here.
Ende ghire de helle om moet bejaghen,
dat mach u qualec behaghen,
die pine moet ic allene draghen,
maer du moets mede, in corten daghen.

Digitized by Google

Als ons die leren doen verstaen,
ten jonxsten daghe als 't sal sijn ghedaen,
dat vonnesse dan sal tu gaen,
met mi en dinen loen ontfaen.
Tot dan moetti in d'erde droghen,
de wormen selen eten dijn oghen,
dune caens hier toe niet ghetoghen,
ic moet gaen mine pine doghen. »
Alse die ziele hadde ghedaen
haer reden ende soude wech gaen,
doen begonste de lichame saen
't hoeft op te heffen ende hiet se staen.
Hi gaf een suchten ende seide doe :
« Bestu mijn geest die mi spreet toe?
Die ziele antwerde : « Ja ic, (seit soe,)
hoe machtu dit ghesegghen, ... hoe? » —
« Ic hebbe ghehoort dijn ghescal,
du wits mi al ons ongheval,
som ees't waer ende oec niet al,
als ic bi redene proeven sal.
Ic lie wel dat waer si,
dic hebbic doen dolen di,
maer dat ghij't al sout witen mi,
dat ware onrecht seggic di.
Met mi haddic twee ghesellen,
de werelt enten fiant fellen,
die pinden hen hoe si ons bedwellen
mochten, entaer nedervellen.
Alse du seits, hier te voren,
goet ende edel waer di ghebóren,
God maecte di vore mi te voren,
dattu souts heten ende ic horen.
Vroetscap ende sin was di ghegheven,
du waers mijn vrouwe ende ic was bleven
dine dierne in dit leven,
soudi ons hoeden sonder sneven.

Digitized by Google

Du souts mi hebben nu ende echt
bedwonghen in dine plecht,
maer ic wert here ende du knecht,
dat was al jeghen recht.
Sonder di en mocht ic niet sijn,
eten broet, no drincken wijn,
al dat wi daden dats anschijn,
quam ierst van di, die sculden sijn dijn.
Dat vleesch bi hem en doet gheen quaet,
van di moet comen ierst die daet,
al ees't dat ic gheve raet,
alse mi niemen wederstaet.
Oftu dan volghes minen rade,
ende du hils altoes ghestade,
ende conste niet onderscheiden 't quade,
sijn dan niet dine de mesdaden?
De viant leit altoes sijn netten,
ic ben altoes bereet ten smetten,
dat soutu altoes beletten
ende dinen raet an mi niet setten.
Wel hebbic di gheproevet claer,
dine es de mesdaet oppenbaer,
in spreke nemmere over waer,
dese worme doen mi soe groten vaer. »
Doen sprac die ziele: « Ic moet staen
ende gheven di antwerde saen,
op die redene die ghi ghedaen
hebts te mi, dan moet ic gaen.
Vule vleesch ic heb ommaer,
u worden vallen mi te swaer,
nochtan lie ic oppenbaer,
dat u van somen segghes waer.
Ic weet wel die waerheit dies,
ic liet u doen uwen kies,
ende dinen wille, des was ic ries,
het dede de viant die't mi inblies.

Digitized by Google

Vleesch als ic di soude berecken,
began die werelt ane di lecken,
ende die met liste ane haer te trecken,
dus vinc se mi met haren strecken.
Dus was ic dierne ende di vrouwe,
du orbores jeghen mi ontrouwe,
daeromme ben ic in groten rouwe,
de werelt maecte ons die mouwe.
In dinde es si van crancken loene,
si toent ons van buten scoene,
dore haer verloren wi die croene,
metten saleghen in den troene.
Ic lie wel, ic hebbe mesdaen,
maer du meer na minen waen,
ic liet an dinen wille gaen,
ende mochtu hebben wederstaen.
Maer du die mi jammerlijc bedroech,
entie werelt die mi loech,
want du mi ane haer boech,
ende onder dine voete toech.
Alse die werelt op u loech,
ende si u gaf al haer ghevoech,
du wanes leven lanc ghenoech,
maer die doot quam, die u sciere sloech.
De werelt den bedriegers slacht,
dats die gone die si wacht,
dien si meest helst ende lacht
ende 't ierst met der doot behaecht.
Die di te voren daden ere,
willen di scouwen nemmermere. » —
Doen wert die lichame uten kere
ende gaf antworde wenende sere :
« Ic hadde ghebot over al,
ic ontsach gheen ongheval,
gout, silver, berch ende dal,
het was al mine, groet ende smal.

Digitized by Google

In waende niet dat mi mochte deren
de doot, nu sie ic wel hets sceren,
al sijs niet langher wilt ontberen
mach men se in gheenre wijs verweren.
Beide hebben wi sere mesdaen,
maer soude recht, na recht gaen,
du meer dan ic waent verstaen,
ic sal di redene proeven saen.
In die scrifture es ghescreven,
dien meest gratien es ghegheven,
es meest ghebonden in dit leven
hem te houden sonder sneven.
God gaf u sin ende wijshede,
ende verstannesse daer wi ons mede
berecken soude in elke stede,
scuwen quaethede ende onsede.
Ofti God bi siere ghenaden
gaf ende du volghes minen rade,
in conste niet onderscheiden 't quade,
en sijn dan di niet de mesdaden? »
Noch sprac de lichame dese wort :
« Ay ziele nu verstant mi vort,
alse de lichame wart te stoort,
tasti, siet hi, ofte hoort?
Neen hi niet dat moghdi kinnen,
daer en ware die ziele binnen,
wiltu dinen scepper minnen,
't fléesch en macht u niet verwinnen.
Haddi ghemint onsen here,
de werelt en haddu niet dus sere,
no di, no mi bracht ten kere,
no bedroghen aldus sere.
Daerom dat ic was dijn vat,
was ic ghesteken in dit gat,
in d'erde daer de worme scat
van mi eten oec, wet dat.

Digitized by Google

Dat ic hier na verrisen sal,
alse God sal comen doemen al,
dan comt ierst mijn ongheval,
dan moet ic in der hellen dal.
Daer moet ic werden dijn ghenoet,
met di dan doghen pinen groet;
o doot! dats sonder inde doot,
altoes te wesen in der noet.
o Wacht! hoe saleeh es die beeste,
die sterven met live ende met geeste,
mocht ic alsoe, dies haddic feeste,
maer neen ic niet, dats mi dneeste. »
De lichame noch der zielen vraecht,
die alsoe jammerlike claecht,
oftu ter hellen wert ghejaecht,
soe segt mi : « Hoe 't u daer behaecht?
Die ter hellen es ghedaen,
machire nemmermeer ontgaen?
Selen daer hi den armen staen
de rike ende effenen loen ontfaen?
De rike mach hi iet om scat,
verdinghen dies hem wert te bat. »
— « Du vraghes ende ghine wet wat,
nu hoort ic sal u segghen dat.
Die de hellen hevet beweven,
ewelijc moet hi daer in eleven,
hem en worde niet om al die leven,
ter hellen enen dach respijts gegeven.
Al bade al dat van Gode sinct,
ende vaste ende gave al dat brinct,
de werelt sone wordi niet verdinct,
ene ziele die de helle dwinct.
Du vrages oft es al soe swaer,
de pine die de rike hevet daer,
alse d'aerme, nu hout naer,
ic sael 't u segghen over waer.

Digitized by Google

Die valt van hoghen hi valt sere,
die rike es sculdich onsen here,
meer dan d'aerme lof ende ere,
en doetijs niet hi aernet sere. »
Alse dit die ziele hadde ghesproken,
quame twee dievel die se verroken,
swert als pec al met loken,
ende gingen se slaen ende stoken.
Si waren leelijc ende onghiere,
binnen blaecken se van viere,
hen waren nie soe leelijc diere,
doen namen si die ziele sciere.
Met gheloienden ijseren haken
ter hellenwert si se traken,
si sloeghen se sere ende craken,
doen begonde haer die pine te naken.
Die ander viande henen liepen,
willecome dat se riepen,
ter hellen pinen si se sciepen,
ende riepen se ten diepen.
Elc die toende haer sijn spel,
maer dat was wreet ende fel,
som bonden si se met ketene wel,
ende som trocken se af haer vel.
Si gaven haer meneghen stuuc,
daer was ghescal ende ghehuuc,
si spouwen haer 't fier in den buuc
si haddens wel haer ghebruuc.
Wallende pec goten se vele
in haren buuc, in hare kele,
in can u niet vertellen wele,
al de feeste van haren spele.
Daer na als't begonde traghen,
wreedelijc si op haer saghen,
ende seiden : « Dune dorfs niet claghen,
du moets meer pinen draghen.

Digitized by Google

Dat en es noch gheen pine,
dattu hier sies anschine,
di steet altoes in meerder te sine.»
Doen suchte die ziele stillekine.
Alse ter hellen porte inginc,
met luder stemmen men se ontfinc,
lude riep se : « Hemelsche coninc,
here du scieps alle dinc;
bescouwe hier dijn hantghewerke. »
De viande riepen weder sterke :
« Dune best in cloester, no in kerke,
wat mach di helpen dat merken.
Want u gheroep ende ghecreÿ,
mach u hulpen niet een eÿ,
hets al te spade wetekeÿ,
te roepen miserere mei.
Nu es u hope al verloren,
ter quader tijt wordi gheboren,
dit moeten se doghen ende horen
die ter hellen sijn vercoren. »
Als ic dit al hadde ghesien,
werd ic in wake mettien
ende ic peinsde, ic soude de werelt vlien,
ende mi vort van sonden tien.
Doen te diere selver tijt,
nam ic de werelt in despijt,
ende peinsde si en es maer een lijt,
des ghi alle seker sijt.
Mijn hande leid ic te samen,
Gode bad ic ende sier namen,
dat hi er ons ute moeste plamen,
nu segt alle gader, amen.

Digitized by Google

VAN DER PEEST'EN.

Digitized by Google

Dit gedicht komt voor in het meergenoemde HS. van den heer Van Hulthem, op bladz. 165, welke text ter dezer uitgave dient, en in een HS. der biblioteek te 's Hage, waer van Bilderdyk in zyne *Tael- en dichtkundige verscheidenheden*, *III. D. bl.* 130, gewag maekt. Eenige versen haelt hy er uit aen, welke wy alhier overschryven om dat zy wat verschillen met de gene die in 't eerste HS. v. 193 voorkomen:

Als Pairthonopelis ende Amadys,
ende Piramus ende ook Florys,
ende Porphirios ende Tristram ende Parys,
ende oec die Ridder mitter mouwen.

Nog bevinden zich twee stukken van het zelfde gedicht, van vers 169 tot 202 en van vers 561 tot 639, in een klein HS. in parkement, toebehoorende den heer C. P. Serrure, te Gent. Wy zullen ter plaetse, onder aen het blad, de met ons afschrift verschillende versen, opnemen.

Dit dichtstuk is een gesprek tusschen een jonkheer en jonkvrouw. Deze vraegt uitlegging over verschillige punten der min, welke hy zeer bondig en scherpzinnig oplost. De voornaemste dezer vragen zyn: Wat is de minne? — Hoe mag men minne gewinnen? — Hoe wordt de oprechte minne verloren? — Om welke redenen mint men dezen en genen niet? — Waer door wordt meest de liefde in het hert ontstoken? enz.

Digitized by Google

VAN DER FEESTEN,

EEN PROPER DINC.

t'Eenre feesten was ic ghebeden,
daer ic vrouwen vele vant,
hovesch, cuusc, van sconen seden,
sere behaghel ende achemant.
Als ic vernam die scone vrouwen,
was ic blide in't herte mijn,
hen es gheen soe sconen anscouwen,
in die werelt als vrouwen sijn.
Hadde si namelijc gheweest dare,
daer mijn herte altoes na haect,
ende mi leven doet in vare,
soe hadde die feeste gheweest volmaect.
Maer neen si niet, dies was ic vele
te droever in die herte mijn,
ic hoerde na die vedelspele,
ende ic besach die vrouwen fijn.
Soe vele sag ic ende sochte,
al op die vrouwen harentare,
dat ic sach ene die mi dochte,
der mijnre ghelijc oppenbare.
Si dochte mi hovesch ende vroet,
ende wel gheraect van haren seden,
ic ginc te hare daer si stoet,
ende groete se met hoveschedeu.

Digitized by Google

Si ontfinc mi vriendelike,
ende groete mi weder sciere,
dat lone haer God van hemelrike,
ic vant se hovesch ende goedertieren.
Als ic bi hare was ghestaen,
die mi soe vriendelijc ontfinc,
quamen die dieners vort ghegaen,
ende hieten dat men dwoeghen varinc.
Hare hovescheit dede si ane mi,
dat lone haer God onse vader,
si nam mijn hant ende seide : « Ga wi
dwaen ic ende ghi te gader. »
Ic dede al dat si mi hiet,
die vriendelike die mi nam ware,
al en was ics werdich niet,
si dede mi sitten neven hare.
Dus ghevielt mi bat, dan wale,
met hare at ic ende dranc,
mids hare vriendeliker tale,
soe en dochte mi den tijt niet lanc.
Hovescheit als si wel conste,
sneet si die moersele voer mi,
het sceen dat se mi wel onste,
God gheve haer goet waer si si.
Die hovesche dienst van der joncfrouwen,
die te miweert was ghereit,
bequam mi wel in goeder trouwen,
wi aten beide dat si sneet.
Gheviel 't noch dat ic sate,
bi eenre joncfrouw als ic dede,
ende ic met haer droncke ende ate,
in ate els niet dan si mi snede.
Want die moersele sijn soe soete,
die joncfrouwen te snidene plien,
God onne mi dat ic moete,
in hemelrijc die joncfrouwe sien,

Digitized by Google

Die dus hoveschlijc vor mi sneet,
ende haer soe vriendelijc dede te mi,
si en es weder fel no wreet,
ic ben haer vrient soe waer si si.
Te diere feesten was ghenoech,
van dieren gherechten ende vele;
elc mocht 'er hoeren sijn ghevoech,
van sanghe ende van vedelspele.
Alse die tafelen op ghedaen
waren ende daer geten was,
nam si mi bi der hant saen,
ende dede mi neven haer sitten in 't gras.
Die hovesche wel gheracte worde,
ende die vriendelike tale,
die ic haer te miwert spreken hoerde,
en mochtic niet vertrecken wale.
Ic seide : « Lieve joncvrouw goet,
gherne soe soudic u vraghen,
indien dat ic uwen evelen moet,
daer an niet en waende bejaghen.
Si seide : « Neghi, dat ghi wilt, vraegt;
ic en saels mi belghen niet. »
— « Soe seggic, vrouwe, dat ghi draegt,
minne die u doet verdriet.
Want sonder minne en mochti
niet ghedoen die hoveschede,
die ghi ghetoghet hebdt an mi,
hier en ghinder te meneger stede. »

Si seide : « Wats minne draghen ?
nu hebdi bi Gode wel ghedaen,
dat ghi mi daer hebdt ghewagen,
wat minne es, doet mi verstaen.
Dicke hebbic hoeren spreken,
van der minnen harentare,

Digitized by Google

in conste noit bi ghenen treken,
gheweten wat dat minne ware.
Nu doet wel ende hoveschede,
want en staets niet t'onberne,
ende segt mi der minnen bede,
want ic sout weten gherne. »
Ic seide : « Lieve vrouwe mijn,
in wiste u wat segghen hoe,
over waer willix seker sijn,
dat ghij 't bat wet dan ic doe. »
Si seide : « God weet ! wistic wel,
in vraeghder omme, no en bade,
ic wilt weten ende niet el,
berecht mi in nauwen rade.
Ende of ghi minen wille
niet doen en wilt, doet doer hare,
die ghi mint in't herte stille,
ende die u leven doet in vare. »
Stappans was ic ghescoffiert sere,
als men mi van hare ghewoech,
die mi leven doet met sere,
al lachende, sprakic ende loech :
« Doer miere jonefrouwe ende doer u,
die mi dunct gheliken hare,
soe willic u vorvoets nu,
segghen wat minne es, hoert 'er nare.
Nochtan ces't mi te sware vele,
ende elken man die nu levet,
al baeddijs in uwen spele,
ic biddu dat ghijs beghevet. »
— « Her clerc dies en doe ic niet,
ic en gheerde noit dinc ene,
te wetene die men ter werelt pliet,
soe sere als ic doe dese allene. »
— « Ic sael 't dan met bliden sinne,
doen soe ic best ghevroede daer toe,

Digitized by Google

nochtan wettijt als ic kinne,
vele bat dan ic doe.
Vrouwe die dinc die ghi vraeght,
es soe utermaten groet,
dat mi te sprekene daer af wanhaeght,
men vint niegherinc haer ghenoet.
En wart mensche noit van sinne
soe subtijl, no soe vroet,
soe hi meer pijnde om die minne,
soe hi meer in dolen stoet.
Hets een dinc, daer die mensche in,
algader van ghepeinse brect,
ende daer bi des menschen sin,
onversien varinghe in ontstect.
In corten worden willic segghen;
als ic ghevroede wat minne si,
ende hare minne soe neder legghen,
oft ic messe soe betert mi.
Ic segghe dat minne allene,
na dien dat ic can ghevroeden,
beter dinc en es neghene,
dan die eninghe van twee moede.
Als twee herten ende twee moede,
die verre verscheden waren,
eens sijn worden, joncfrouw goede;
dats minne ende el niet, te waren.
Exempel soe willic u toghen,
ic achte, ic ende ghi wi sijn,
die den anderen minnen moghen,
u wille die moet sijn die mijn.
Ghi moet oec willen dat ic wille,
al dat ic hebbe moet u sijn,
beide lude ende stille,
ende dat ghi hebdt moet wesen mijn.
Als dese twee herten sijn worden een,
die sere verre te voren waren,

Digitized by Google

dats minne ende el negheen,
dat dar ic wel openbaren. »
— « Lieve her clerc hoe mach dat sijn,
dat die minners dus sere claghen,
over die minne die es soe fijn,
ic wane si se niet en moghen draghen. »
— « God weet, joncfrouw, ghi segt waer,
men heter minnen, si en es daer niet,
minners sijn valsch, dats oppenbaer,
daeromme doegen si die verdriet.
Waren si onderlinge getrouwe,
soe ware die minne solaes groet,
maer neen si niet, dies doegen si rouwe
ende jammerliken groten noet.
Minne es een edel ware,
der herten daer si leit inne,
si maect den mensche van doegene clare,
ende verlicht sijn donckere sinne.
Niemen en es meester der minnen,
noch en mach van minnen weten,
hine hebbe 't ierst in 't herte binnen,
der minnen-wech een deel ghemeten.
Die die ghene wilen ginghen,
ende die hen der minnen onderwonden,
entie van hare dicke ontfinghen,
toter doot wel diepe wonden.
Alse Partenopeus ende Amadas,
Piramus ende oec Florijs,
Achilles ende Porphiras,
Eneas, Triestram ende oec Parijs.
Ende die Ridder metter mouwen,
mach men rekenen wel daer mede;

*Het HS. van den heer C. P. Serrure heeft : v. 170. minnaren. V. 175. minnaren. V. 176. doghen dic swaer verdriet. V. 180. swaren noet. V. 182. daer si woenen inne. V. 188. der minnen-cracht. V. 194. dore hare. V. 198. wel noemen mede.

Digitized by Google

dese waren sere te blouwen,
van minnen te menegher stede;
  Eer si de minnen cracht bekinden,
ende algader haer natuere,
eer si gecregen dat si minden,
God weet! het wert hen te suere.
  Nochtan sijnre vele beseten,
van der minnen in 't herte binnen,
die nochtan wel luttel weten,
die vrienscap die behoert ter minnen.
  In welker wijs, in welker manieren,
si die minnen selen bejaghen,
ende hoe si se selen hantieren,
ende vroedelijc in 't herte draghen. »

— « Her clerc ghi hebdt mi na uwen wort,
wel wat minne es, doen bekinnen,
nu leert mi die wijsheit vort,
waer bi men minnen mach ghewinnen. »
— « Joncfrouwe dat willic u leren,
herde gherne doer uwe bede,
die hem ter minnen wille keren,
hi moet sijn vroet in elke stede.
  Hi moet oec in vier manieren
werken na minen raet es hi vroet,
sijn herte suveren en sieren,
sal hi ter minnen hebben spoet.
  Dierste poent hoert na mi,
dats dat hi hovesche tale,
over al spreke waer hi si,
want si voeghet elken wale.
  Ende namelike die minnen wille,

V. 205. vele die sijn beseten. V. 206. met sterker minne. V. 210. souden bejaghen. V. 211. souden hantieren.

Digitized by Google

hem en voeghet niet gheseit
noch ghesonghen lude of stille,
enegherande dorperheit.
Dander es seggic oppenbaer,
dat si sijn van sconen spele,
waer si wandelen harentaer,
dies te maten ende niet te vele.
Want elken mensche voeghet wel,
ende elken minnere die es vroet,
dat hi ghemate si in sijn spel,
want mate es t'allen spele goet.
Terde poent ic wel weet,
es dat hi wel hele dat,
dat van minnen te helen steet,
soe waer hi si in elke stat.
Wie soe wil hi wachten dies,
die al seghet dat hi weet,
hi en es niet vroet, maer hi es ries,
ende dicke comt 'er hem af leet.
Dat vierde noem ic in desen brieve,
dats dat men met hovesche bede,
om minne bidt elc sinen lieve,
als men tijt heeft ende stede.
Vriendelike met sueten sinne,
ende met oetmoet in allen dinghen,
sal men bidden om die minne,
want minne en mach hem niet ontdwinghen. »

— « Her clerc ghi hebdt na mijn vraghen,
dese viere manieren wel gheseit,
hoe men die minne sal bejaghen,
dat mi oec dunct die waerheit.
Nu biddic u vort met sinne,
dat ghi vort laet weten mi,
hoe men bekinnen sal die minne,

Digitized by Google

in elken minnere waer hi si. »
— « Joncfrouwe in wils niet vergheten,
vier ander poenten ic noch can,
daer elc minnere bi mach weten,
of men hem goeder minnen an.
Dat ierste poent willic u toghen,
daer ghi minne an moghet verstaen,
dats an dopslaen van tween oghen,
ende dan varinc ter erden gaen.
Daer dit ghevalt ende ghesciet,
dar ic wel segghen oppenbaer,
daer es men zonder minne niet,
ofte grote valscheit plech men daer.
Dander poent daer ghi bi,
minne moghet werden gheware,
dats als ghi comt daer u lief si,
ende het sere wert van u in vare.
Werdet bleec ende varweloes,
daer ghi af waent sijn ghemint,
dat betekent minne altoes,
des en twifelt u niet en twint.
Terde poent sijt ghewes,
dats dat elc merke ende kinne,
daer hi mint of men daer es,
blide jeghen hem met sinne.
Want die minne bi waerheden,
en wilt niet sijn ghehantiert,
bi enegherande vrecheden,
daer mens pliet si saen faeliert.
Dat vierde poent waer goet ghenoemt,
dats dat men wel ontfaet,
dat van vrienden halven comt,
ende dat vrienden oec bestaet.
Want men hevet dicke gheseit,
die mint den boem hi mint algader,
die wortel die in die erde leit,
soe doet hi oec telghere ende blader. »

Digitized by Google

goede minne im hem faeliert.
Dan behoert hem als ic kinne,
vier ander poenten sonder waen,
selen si den evelen moet verwinnen,
nu hoert, ic sael 't u doen verstaen.
Dierste poent daer men mede
verbolghen minne te poente brinct,
dats die edel oetmoedechede,
die verbolghen moede dwinct.
Want men seghet al oppenbaer,
over al die werelt wijt,
een bispel dat mi dunct waer :
oetmoet brect alle strijt.
Alse die minnere bi eneghe saken,
jeghen sijn lief heeft mesdaen,
oetmoedecheit sal hem maken,
soendinc weder herde saen.
Dander poent dat hier toe,
utermaten sere es goet,
dats dat men spade ende vroe,
hovesch sal sijn in oetmoet.
Hovesche worden ende goedertieren,
ende die wel te poente wachten,
sijn altoes van diere manieren,
dat si verbolghen moede sachten.
Daerom die hem mesdadich kint,
sal altoes doen met siere bede,
den ghenen die sijn herte mint,
ende bidden hem om ghenadichede.
Ende die ghene daer men ghenade,
an soect es hi der minnen vroet,
hi sal werken bi minnen rade,
ende laten gaen den evelen moet.
Terde poent van desen es,
vrouwe, die ter minnen hoert,
daer mede sijt ghewes,

Digitized by Google

minne versoent die es te stoert.
Elc minnere wachtem dat hi niet en spreke,
van den ghenen die was sijn vrient,
met ontrouwen ende onhoveschelekè,
al dunct hem dat hijs heeft verdient.
Want ontrouwe ende onhovesche wort,
worpen die minne soe neder,
die goet was eer, si was ghestort,
men can se te poente niet gebringen weder.
Dat vierde poent daer men mede,
te poente brinct verbolghen minne,
dats wel staende ghestadichede,
van moede, van herten, ende van sinne.
Onghestadecheit, God weet,
en behoert niet den vrouwen toe,
daer af comt hen dicke leet,
nu hoert, ic sal u segghen hoe.
Vele manne sijn nuweloep,
des sijt seker ende ghewes,
ende anvaen den nuwen coep,
ende laten d'oude dat beter es.
Ende als si dan werden gheware,
dat si dan quaet hebben ghedaen,
keren si vorvoets te hare,
die hare nieuweloeheit liet gaen.
Ja indien dat si se ghestade,
van herten vinden ende van sinne,
ende si bi ghenen dommen rade,
ghecoren en hebben nuwe minne.
Hier omme radic allen vrouwen,
dat si altoes ghestade bliven,
al ees't dat sake dat si scouwen,
dat dic manne nuweloepheit driven,
Sijn si ghestadich ane die minne,
ende ghene nuwe minne en hebben gecoren,
die manne selen se met sinne,
liever hebben dan te voren. »

Digitized by Google

— « Liever her clerc met uwer tale,
dies ic u ghevraeght hebbe nu,
heb di mi berecht wale
berecht mi vort, dies biddic u.
Bi wat saken dat mach sijn,
als mijn oghen vele liede sien,
dat ic bat mach minnen desen,
dan enen van allen dien? »
— « Vrouwe het comt bi vier dinghen,
dat die dinc aldus ghesciet,
die ic gherne vort sal bringhen,
en wildijs ontberen niet. »
— « Her clerc nenic sekerlijc,
ic biddu om onsen here,
laet mi weten haestelijc,
want ic begheer't te wetene sere. »
— « Joncfrouwe ic wil 't u doen verstaen,
bi vier complexien comet al,
daer elc mensche af heeft ontfaen,
sine natuere groet ende smal.
D'ierste complexie als ic versta,
sijn gheheten, vrouwe mijn,
sanguinea ende colerica,
aldus noemen se in't latijn.
Die derde heet flematica,
daer ic die waerheit af seggen sal;
die vierde heet melancolia,
dus hebbic se hoeren noemen al.
Van desen vieren sekerlike,
sijn ghemaect sonder waen,
allen menschen op ertrike,
ende hebben haer natuere ontfaen.
Aldus comt dat die sanguwijn,
van den sanguinen es ghemint,
ende die colerica van den colerijn,
als hi comt daer hine vint.

Digitized by Google

Ende die flematica van den flemaet
ghemint, ende die melancolijen
van den melancolien dat verstaet,
altoes als si hem ondersien.
Aldus ghevalt op ertrike,
dat elc mensche minnen moet,
die van natueren hem meest gheliken,
want sijn complexie dit al doet.
Dies mag ic desen wale minnen,
ende ghi dien dats waer,
want natuere die can wel kinnen,
haer ghelijc al oppenbaer.
Alse hem si tween dus ondersien,
die beide van eenre complexie sijn,
wert d'een den anderen van dien,
minnende dits waerheit fijn.
Hier bi noch alle daghe ghesciet,
dat si tween herde sere
onder minnen, al en weten sijs niet,
d'een van den anderen min no mere.
Ic segghe hoe nu verstaet mi,
ic achte joncfrouwe, ic draghe minne
ende die minne soe draeghdi,
al dierghelike in uwen sinne.
Nochtan van mi en wettijs niet,
sone doe ic van u een twint,
het doet natuere dat ghesciet,
die altoes haer ghelike kint.
Om dat wi beide, ic ende ghi,
van eenre complexie sijn, joncfrouwe,
soe minnic u, soe doedi mi,
dits die sake als ic anescouwe.
Aldus ghesciet op ertrike,
dat men heden daghes mint,
van natueren es't sijn ghelike,
want natueren haer ghelike kint.

Digitized by Google

Bedi men siet dat selke joncfrouwe,
mint eenen armen knecht soe sere,
dat si doer minne ende trouwe,
met hem avontuert haer ere.
Ende si ontseit hare minne,
meneghen wel gheraecten man,
dies an hare soect met sinne,
dit doet natuere die't wel doen can.
En dade die complexie van hare,
die 's knechs complexie ghelijc es,
dic ongheval en soude oppenbare,
niet ghescien, sijt seker des. »

— « Her clerc bi Gode van hemelrike,
ghi segt waer ende anders niet,
dits die sake sekerlike,
dat die dinc aldus ghesciet.
Ic woude nu gheloves mi,
dat die liede van den lande,
alsoe wel bekinden als ghi,
ende icx een deel moeste hebben scande.
Want joncfrouwen en moghens twint,
dat die dinc aldus ghesciet,
het doet natuere die se kint,
als si haer ghelike siet.
Nu segt mi vort sonder vermiden,
als hem si twee dus onderkinnen,
oft si hen dan in beiden siden,
even sere onderminnen ? »
— « God weet, neen si, joncfrouwe, goet,
maer die sanguwijn vele meer mint,
dan enech van den anderen doet,
want sonder minne en sijn si twint.
Hi es hovescher ende gheraecter mere,
joncfrouwe, dan alle die ander sijn,
daer bi merct hi vele sere,
hovescher seden daer si sijn.

Digitized by Google

Om dat hi hovescheit kint,
soe mint hi se daer hi se siet,
doer hem mach men doen twint,
te vergheefs wat soe ghesciet.
Naest desen soe mint die colerijn,
alre serst dat si u cont,
die flemaet en melancolijn,
minnen cume t'enegher stont.
Noch sijn, joncfrouwe, vier ander dingen,
die de minne te werkene pliet,
in allen minners sonderlingen,
dien si doegen doet verdriet.
Nu hoert na mi ende verstaet,
ic sal u togen hare treken,
minne wont ende si vaet,
si doet quelen ende breken.
Dit sijn vier grade van der minnen,
die de minne clemmen doet,
als die minnere na mijn kinnen,
hoechst clemt, meest minnen moet.
Nu verstaet dese manieren,
over waer seggicx u niet,
dat elc minnere dese vieren
grade altoes te clemmene pliet.
Maer ic segge, in loechens twint,
die se alle viere geclemmen can,
dat hi alre serste mint,
wie hi es, ees 't wijf ofte man.
In den iersten graet, die minne,
den minnere toter doot wont,
soe dat hi cume in enegen sinne,
nemmermeer en wert ghesont.
Dan es die minnere sonder waen
ghewont, soe dat hi nacht, no dach,

Het HS. van den heer C. P. Serrure heeft : v. 562 die de minnere. V. 564. groet verdriet. V. 574. en seggic niet. V. 580. wie soe't es wijf ochte man. v. 584 mach sijn ghesont.

Digitized by Google

sine begerte wederstaen,
in negeenre manieren en mach.
Die minne in den anderen graet,
wat si doet waut dat verstaen,
den minnere bint se ende vaet
dat hi niet en mach ontgaen.
Dan alre ierst es minners herte,
met banden vaste alomme beseten,
als die minnere siere smerte,
nacht no dachen can vergeten.
In desen anderen graet en mach
den minnere wats gesciet,
anders peisen nacht no dach,
dan dat hi omme doecht verdriet.
In den derden graet die minne,
den minnere doet quelen sere,
ende daer in bliven also ic't kinne,
sonder keren emmermeere.
Dats een jammerlike quale,
als den minnere en becomt twint
negeen dinc grot no smale,
dan die hi metter herten mint.
In desen derden graet so en smaect,
den minnere dinc el negeene,
dan dat sijn herte altoes na haect,
met rouwe ende giet grote weene.
In den vierden graet die minne,
den minnere bringt, dat verstaet,
in gebrekenesse van sinne,
sijns selfs en weet hi ghenen raet.
Dats ghebrekenesse sonder wint,
als hem die minnere niet en laet
ghenoeghen metter selver dinc,
daer hi in sorghen omme staet.

V. 588. Si en moet minnen al dat si mach. V. 596. Nemmermeer en mach vergeten. V. 616. sijs en weet hi geven raet. V. 617. soe men vint. V. 620. mede omme gaet.

Digitized by Google

In dese vierden graet ne mach,
den minnere versaden twint,
die dinc daer hi nacht ende dach,
met gestadeger herten mint.
Want hi gelijct in desen graet,
den genen dien dwater deert,
soe hi meer drinct, dat verstaet,
soe hi meer drinkens gheert.
Hi es droncken, hem dorst nochtan,
hine weet wat hem selven deert,
want hi versaden niet en can,
al heeft hi al dat hi begeert.
Onverwinlike es die minne,
in den eersten graet want soe,
el niet en gheert, alse ic 't kinne,
dan dat si mint spade ende vroe.
In den anderen hoert na mi,
es si onderscedelike,
wie daer mede gebonden si,
hi moetér omme peinsen ewelike.
Eenvoldich in den derden graet
es die minne sekerlike,
negeen gheselscap si ontfaet,
dat hare smaect oft gelike.
Onversaet es die minne,
altoes in den vierden graet,
want al hevet si, als ic kinne,
hare begeerte, si es onversaet.

« Her clerc, dit sijn vier hoghe grade,
die der minnen horen toe,
ende daer die minners sonder ghenade,
in sijn ghepijnt spade ende vroe.

V. 622. niet en twint. V. 626. die dat water. V. 628 drinken begheert. V. 632. al eest dat hij 't begeert. V. 633. onversadelike. V. 635. geert te kinnen. V. 638. onverwinlike.

Digitized by Google

Nu soe doet mi vort bekinnen,
dies biddic u in goeder trouwen,
welc dat ghestadeliker minnen,
ende serst soe manne ofte vrouwen?
— « Joncfrouwe dat sal ic doen gherne,
soe ic best mach ende can,
dies en steet mi niet t'onberne,
alder serst soe mint die man.
Want si gheliken in haer manieren,
den droeghen houte, sonder waen,
dat bi der hitten van den viere,
es ontsteken herde saen.
Droghe hout als ghi wel siet,
ontstect saen ende bernet sere,
den mannen es aldus ghesciet,
in hare minne, min no mere.
Manc welken tijt als si sien,
den joncfrouwen toghen goet ghelaet,
werden si vorvoets in dien,
ontsteken sine weten haer selfs geen raet.
Saen ende sere werden die man,
ontsteken metter joncfrouwen minnen,
maer somme en houden siere lettel an
ghestadelijc, als ic kinne.
Want wat dinc dat bernet sere,
dat moet saen verbert sijn,
also ghelike, min no mere,
neemt der mannen minne fijn.
In den iersten dat hem die joncfrouwen,
langhe decken hare minne,
ende si se weder in goeder trouwen,
niet minnen met ghestaden sinne.
Maer minnen si weder den man,
ende sij't hem laten bekinnen,
ic segghe dat siere an,
der mannen onst ghewinnen.

Digitized by Google

Versch ende cout sijn die joncfrouwen
bi natueren, ende si gheliken
den groenen houte na mijn scouwen,
als ic van here sal doen bliken.
Want ghelijc 't groene hout,
altoes es van diere manieren,
dat beide versch es ende cout,
ende node ontstect van den viere.
Al desghelike als ic kinne,
ees 't metten joncfrouwen ghesciet,
want si metter mannen minne,
node ontsteket ofte niet.
Maer ghevalt dat si ontsteken
werden, van der mannen minne,
si berren an sonder ghebreken,
langhe met ghestaden sinne.
Ghelijc dat vele langhe moet,
van groenen houte ghedueren 't fier,
dan het van den droghen doet,
al dierghelike ghevallet hier.
Aldus bi natueren ende bi gheliken,
duncket mi sere minnen die man,
dan die joncfrouwe sekerlike,
als si sijn met ghestadecheit daer an.
Maer die joncfrouwen sijn oppenbaer,
vele ghestadegher ane die minne,
dan die mannen dat hebben si swaer,
dicke becocht als ic kinne. »

— « Her clerc alsoe hulpe mi ons here,
ghi segt waer mi en twifelt niet,
dit sijn die saken min no mere,
dat die dinc aldus ghesciet.
Nu biddic u dat ghi mi,
met corten worde maect bekint,

Digitized by Google

welc die dinghen sijn daer men bi,
op ertrike meest anderen mint. »
— « Joncfsouw dat willic doen gherne,
wien leet si ofte deert,
ende mi en staets niet t'onberne,
nadien dat ghij't te wetene gheert.
Vier dinghe sijn sekerlike,
die elc minnere sonder waen,
meest doen minnen op ertrike,
welc si sijn nu wilt verstaen.
Dierste dinc van desen dan,
dats die scoenheit, God weet,
die haer in allen stede can,
sere doen minnen ende ghereet.
Want hets ghenoechte ende bliscap mede,
dat seggic diere omme vraghet,
te besiene die scoenhede,
daer men in't herte minne toe draghet.
Dander dinc die minnen doet,
elken mensche dat verstaet,
dats ghetrouwecheit goet,
die luttel achter lande gaet.
Want elc minnere, dits waerhede,
wert versekert ende vertroest,
bi sijns vriens ghetrouwechede,
als hi dinc heeft die hem noest.
Die derde dinc sijt ghewes,
dat herde sere minnen doet,
seggic dat die edelheit es,
van seden ende van herten goet.
Want elc minnere bi onsen here,
hevet van sijns selfs edelhede,
in't herte meneghe grote ere,
ende vordeel te menegher stede.
Dat vierde dinc nu wilt verstaen,
daer men elken omme mint,

Digitized by Google

dats miltheit sonder waen,
na dien dat mijn herte kint.
Want elc mensche die hovescheit hevet,
moet minnen spade ende vroe,
die hem presente ende giften ghevet,
want hovescheit dwinct hem daer toe. »
— « o Wi ! Her clerc, wat segdi,
ic hebbe dicke horen saghen,
dat die minne ongheduerich si,
die men met giften moet bejagen.
Ghecocht ende bedwonghen minne,
die heeft men dicke gheseit,
es ongheduerich in elken sinne,
ende sonder twifel hets waerheit.
Hoe comet dies maect mi des vroet,
dat ghi overwaer segt mi,
dat men die ghene minnen moet,
die giften gheeft soe waer hi si. »
— « Joncfrouw mi en berouwes twint,
al noch seggic sekerlike,
dat men bi giften meneghen mint,
heden daghes in ertrike.
Maer die giften die men gheeft,
die en sijn als eens niet,
die elc minnere den ghenen gheeft,
daer hi in't herte omme doghet verdriet.
Maer men vint van vier manieren,
gichten, lieve joncfrouw mijn,
die altoes onderlinghe hantieren,
goede vriende soe waer si sijn.
Die ierste gichte als ic kinne,
die d'een vrient, den anderen ghevet,
dats minne om anders minne,
daer elc sere in rusten bi levet.
Want die werelt en hevet niet inne,
dat den minnere bat ghenoeghet,

Digitized by Google

dan dat men gheve die selve minne,
daer hi sijn herte ane voeghet.
Hem en ghenoeghet niet in sinen moet,
zonder die minne die hi draghet,
al gave men hem algader 't goet,
daer hem die werelt met bedraghet.
D'ander gichten dat verstaet,
die d'een vrient den anderen te geven pliet,
dats dienst sonder beraet,
als 't men begeert ende dat siet.
Want en weet niemen sekerlike,
hoe wel het becomt den vrient,
als hem sijn vrient ghetrouwelike,
met herten gherne dient.
Hets oec ene suete pine,
ende enen aerbeit die niet en deert,
in eens vrients dienst gereet te sine,
alles te doene dat men begheert.
Die derde ghichte noem ic oec mede,
die d'een vrient den anderen ghevet,
dats van goede een scoenhede,
dat men van vrienden altoes lief hevet.
Want al en heeft mens te doene niet,
die gichten die de vriende gheven,
nochtan dat se die vrient gherne siet,
ende doetene blidelike leven.
Die ghichten oec al sijn si smal,
die van liever hant toecomen,
men hout se werdelijc over al,
dat hebbic dicke wel vernomen.
Die vierde ghichte als ic verhorde,
van enen die men lief hevet,
dat sijn troestelike worde,
die d'een vrient den anderen ghevet.
Elken die in pinen levet,
dat hem sijn vrient in siere noet,

Digitized by Google

troestelike worde ghevet,
dats hem solaes ende raste groet.
Hovesche worden ende goedertieren,
der ic wel segghen in mijn sermoen,
die altoes sijn van diere manieren,
dat si hem sere minnen doen. »
— « Her clerc alsoe hulpe mi onse vrouwe,
ghi segt waer ende anders niet,
dit sijn die gichten als ic scouwe,
die vrient den vrient te geven pliet.
Mi soe hebdi berecht vriendelike,
van al dat ic hebbe ghevraght,
dat lone u God van hemelrike,
ende Maria die suver maght.
Noch soudic gherne, hadde wij stade,
al lettel vraghen sonder waen,
maer neen ic niet, hets te spade,
ons gheselscap es ons ontgaen. »
— « Joncfrouwe wi selen in corten daghen,
hier vergaderen ic ende ghi,
ende dan sal ic na u vraghen,
berechten soe ic best bevroede mi. »
Met desen sijn wi op ghestaen,
si ende ic te gader bede,
rouwe hadden wi sonder waen,
al moest comen t'enen ghescede.
Met hoveschen worden ende met scone,
nam si orlof ane mi,
dat moet haer God ons here lonen,
alle hovescheit soe waer si si,
die si mi dede utermaten,
alsoe langhe als wi te gader waren ;
God gheve haer lief te hare baten,
ende doese ewelijc wel varen.

Digitized by Google

Digitized by Google

DE MAGHET VAN GHENT.

Digitized by Google

Digitized by Google

Het volgende gedicht bezingt de zege welke de Gentenaers op graef Lodewyk van Male in den zevenjarigen oorlog behaelden, toen hy met zyne legermacht twee malen (in 1380 en 1381) voor Gent verscheen en twee malen gedwongen werd het beleg, onverrichter zaken, op te breken.

De stad Gent nochtans, wier grondgebied telkens verwoest was geweest, wenschtte vieriglyk naer rust. Vredehandelingen werden vervolgens te Doornyk geopend, maer de graef hield zich by al te harde voorwaerden en de vrede werd niet getroffen; verontwaerdigd grepen de krygsbare mannen der stad naer de wapens, verlieten op de stem van hun hoofdman Philips van Artevelde hunne muren, tasteden de krygsbenden des graefs te Beverhout op het veld, aen, en behaelden eene volkomene victorie, waerop 't gezag des graefs in geheel Vlaenderen te niet ging.

Het is te veronderstellen dat dit dichtstuk na het einde des tweede belegs, gedurende de vredehandelingen te Doornyk in 1382 werd vervaerdigd, daer men de begeerte naer vrede, welke alsdan geheel de stad Gent bezielde, op verscheidene plaetsen van 't gedicht, geuit vindt, voornamenlyk v. 222 daer de Maegd van Gent, zegt :

dat ic ende die vriende mijn,
met hen comen ter hogher scoene!

Digitized by Google

en op het einde, daer de dichter wenscht dat God

beware dat edel maghedijn,
ende hare vrienden allegader
soene jeghen haren vader,
dat dat wout van onghenadecheden,
heten moet 't prieel van vreden.

De stad Gent wordt in dit gedicht door de maegd met den witten leeuw voorgedragen, welke door den ridder met den zwarten leeuw in de schild, (den graef van Vlaenderen) en zyne gezellen vruchteloos wordt aengerand, want eene menigte verdedigers waren rond de maegd geschaerd, welke alhier door de patronen der kerken en kapellen verbeeld worden.

De dichter, waerschynelyk een Gentenaer, noemt zich in dit gedicht Baudewyn, in andere gedichten des zelfde HS. Baudewyn Van der Loren, als in de gene voorkomende op bl. 194 en bl. 33, ten opschrifte hebbende: *Dits tijt verlies enen edelen sproke,* en *Achte persoonen wenschen.* Drie andere gedichten van den zelfden trant en dichtvorm als het laestgenaemde, en welke men mogelyk aen den zelfden dichter zoude mogen toeschryven, zyn in dit HS. te vinden, bl. 68. *De vijf heeren wenschen,* bl. 71. *De vijf vrouwen wenschen* en bl. 99 *De vier heeren wenschen.* Dit laetste, waerin toespelingen op de Niebelungen gevonden worden, werd door den heer F. J. Mone zoo belangryk gevonden, dat hy het in zyne *Quellen und Forschungen zur Geschichte der teutschen Literatur und Sprache,* bl. 148, opnam.

Digitized by Google

DE MAGHET VAN GHEND.

In der coninghe tide van Babilone,
plaghen drome ende visioene
te hetene onder 't folc waerachtech;
nu sijn die liede soe loghenachtech,
dat men op die waerheit luttel ghist,
aldus telt men droem voer mist.
Maer mijn here sente Daneel,
conste van drome spreken wel
ende spellen, waren si licht of swaer,
ende alsoe hij 't seide vant men 't waer,
ende diesghelike hebbic vonden
minen droem dien ic vermonden
wille, Goden t' eren van den trone.

Mi dachte na den visioene,
want het dochte mi herde scone,
dat ic in enen woude groene
quam ghegaen tusschen twee rivieren;
ic fruchte voer die wilde dieren,
soe dedic oec voer die bose lude;
maer die welriekende crude,
ende der wilder voghelen sanc
die saten op die bome lanc,
vervult met ghenoechten daer
den sin van mi, ic liet den vaer.

Digitized by Google

Soe langhe doeldic in der bloemen,
dat ic sach met haren stroeme
twee rivieren in een versamen,
want mijn oghen daer vernamen
een die alder scoenster jester,
dat je der naturen meester
op dese werelt werden liet;
mijn oghen en consten versaden niet
ane te siene dat scone prieel,
daer binnen dat lieflijcste juweel
dat alsoe mi selven dochte,
daer hare nature ic ane wrochte.

Dese scone, dese abele
was gheatsameert van sabele,
als hadde si ghedraghen rouwe,
ende op hare rechte mouwe
stonden vijf letteren sonder mee,
G. H. E. N. met eenre D.,
van finen perlen uut orienten,
ende in der scoet der scoender prenten,
soe clam een leen van perlen fijn,
ghehalsbant ende ghecroent guldijn;
die maghet si dauwen metten armen,
recht of sine wilde verwarmen,
ende custen daer na metten mont;
aldaer ic op den oever stont
van der scoender rivieren clare,
soe merctic alle die ghebare,
die si dreef die goedertier,
jeghen dat edel witte dier
dweelc si aen hare borsten dwanc;
mettien hief si op ende sanc
met eenre clare ghestadegher stemmen,
die voys scoen in den hemel clemmen:

Digitized by Google

Suver leven ende vri,
gaet voer gout, voer dierbaer stene;
suver leven, God ere di,
alle rycheit die es clene;
o vri suver leven reine,
van alder scalcheit seggic spi;
Jhesus Keerst van Nazarene,
behoude vri suver leven in mi.

Alse dit liedeken was ghesonghen,
quam op die riviere ghespronghen,
een ors daer op een here voerbare,
met enen leeu van swerten hare,
clemmende in dat rode goud,
ridders ende knechten stout
quamen soe vele in der scare,
dat al dat wout verbevede dare;
van anxste liepic in een hol,
ic waende mijns levens gheven tol,
van dien daer quamen metten here,
si dreigheden alle die maghet sere,
maer si en dorsten in gheenre manieren,
te hare gaen doer die rivieren,
ende doer den leeu die tant ende poet,
hem toende uter maghet scoet.

Dies hadde die prinse grot verdriet,
die uut groten moede sprac dit bediet :
« o Felle dochter mi es leit,
dat ghi mi overhoerech sijt,
haddics noch wel die moghentheit,
ghi wort 'er omme ghecastijt;
scande, toren, scade, verwyt,
doeddi mi, si u gheseit. »
Die maghet cnielde ende seide : « Here vader,
doer Gode nu soe doet algader,
uwen vrien wille met mi,
behouden suver leven ende vri. »

Digitized by Google

Mettien ontvielen hare die tranen;
ic waende die prinse doer dat vermanen,
dochter, hadde gheseit, dat si,
en ware doer die heren die daer waren bi;
daer was oec menech bi den here,
dien die worden deerden sere,
ende hadden wel ghewilt algader
pais tusschen dochter ende vader.
Maer die meeste hoep der lieden,
haren prinse dat ontrieden,
ende spraken hem scande ende lachter
haren here ende trocken achter,
om dat hi jeghen die maghet sprac,
ende vonden alsoe meneghen lac
van der dochter voer 's vaders oghen,
dat hi den breidel heeft ghetoghen,
ende keerde achter van der rivieren,
briscende als wilde dieren.
Die heren op die maghet ghelieten,
maer en conste hem niet bescieten,
si moesten dat maeghdelike juweel,
sitten laten in haer prieel,
ende keerden achter van moede, te waren.

Ic rechte mi va ı onder den baren,
alse die hadde gheweest in vare,
die maghet die wert mijns gheware;
si dede hare grote oetmoedechede:
« Comt hier vrient te mi, si sede,
in mijn prieel hebben si alle vri
die hem dorren ghetroesten te mi;
ic ben die onnosel suver maeght,
die dore 't ghelove dese veede draecht,
ende doer der werelt commun algader,
dies belcht op mi mijn here, mijn vader,

Digitized by Google

ende heeft mi meneghen anxt ghedaen,
maer eneghe liede te sinen rade gaen,
die sijn occusoen van dien ghescille;
God betert als es sijn eighen wille. »
Mettien die maghet neder sat,
ende ic andworde hare op dat :
« o Werde suver bloeme rene,
hoe dordi sitten hier allene,
onder dese wilde diere,
met uwen edelen witten diere,
ende ghi hebt soe vele viande. »
Doen andworde mi die faeliande :
« Vrient allene en ben ic niet,
ontdoet u oghen ende siet,
mi es goet gheselscap bi,
waer ic allene soe wee mi. »

Doe verbaerde hem die dach,
ende mi dochte dat ic sach,
nort-oest van der maghet staen,
een scone belde wel ghedaen,
den heileghen Keerst [1] in hare hulpen,
ende sente Jacoppe met sire sculpen,
ende sente Bave [2], ende sente Machare,
ende sente Lieven bi hem dare
ende den goeden sente Amant.
Ic keerde mi te rechter hant,

1 De parochie-kerk van den Heiligen-Kerst of S. Salvator stond nevens de abdy van S. Baefs. Toen in 1540 keizer Karel dit klooster vernietigde en aldaer het Spaenjaerds-kasteel opwierp, werd deze kerk afgebroken, en de kapel van het hospitael van O. L. V. ter nood Gods tot parochiale kerk van S. Salvator verheven.

2 Deze was de kerk der abdy, welke ook in 1540 werd afgebroken. Alhier berusteden de beenderen van S. Macharius, S. Lieven en S. Amand. Ter eere van S. Macharius werd in de XI.e eeuw eene afzondere kapel gesticht, welke alsnu nog bouwvallig bestaet.

Digitized by Google

ende sach den ridder sente Jorijs [1],
die behoeder was der maghet wijs,
ende mire vrouwen sente Kateline [2]
ende sente Janne [3] metten lamme sine,
die stont der maghet alder naest;
ay God hoe scone te siene waes't!
Suut-oestwert began ic scouwen,
ende sach dat beelde van ons Vrouwen [4],
ende sente Peter [5] den heileghen sant,
met sinen slotelen in sijn hant,
sente Amelberghe met haren scure,
ende sente Bertolf die t'elker ure,
teken gaf der maghet vri,
als haer wonder sal comen bi;
ende die goede sente Quintijn [6],
die stont daer op een berchghelkijn;
bat ave sente Obrecht [7],
ende sente Nyclause bi hem echt,
neven dat wijfelijcke diet,
die die drie maeghden beriet
dat si behielden suverheden;
dese maghet wilt hi oec bevreden

1 Het hoofdgilde van S. Joris had zyn hof en kapel in de vestingswerken aen de Vyf-wind-Gaten tot op het einde der XIV.e eeuw, toen het zyne vereenigingsplaets by het Belfort in de S. Jansstraet hield. Omtrent 1445 was hun hof in de oude Halle op de Hoogpoort, alwaer in 't begin der XVII.e eeuw eene kapel werd gesticht.

2 Deze kerk werd in 1644 herbouwd en sedert S. Anna-kerk genaemd.

3 Sedert 1540 dat de Munken van S. Baefs alhier als kanoniken werden verplaetst, wierd deze kerk S. Baefs-kerk genaemd.

4 De parochie-kerk van O. L. Vrouwe stond digt by de abdy van S. Pieter op den Blandinus-berg, zy werd in 1799 afgebroken.

5 S. Pieters-abdy alwaer de beenderen berusten van S. Amelberge en S. Bertolf, *die plach te cloppen, als 't oorlog of quaden tijt zoude worden*, zegt Marcus Van Vaernewyck, *Historie van Belgis*, 1574. cap. 48. bl. 119.b

6 S. Quinten-kapel en kluize in 't begin der XIV.e eeuw op den Blandinus-berg door Arnold van Zwynaerde gesticht, werd in 1779 afgebroken.

7 Is dit het hospitael van S. Aubert, gemeenelyk Poortakker genaemd?

Digitized by Google

met gherechter ordinanchen.
Sente Michiel met siere balanchen,
nam groten ware ter maghet fijn;
ende mijn here sente Mertijn,
daer op hare die maghet sere verliet.
In soude u connen ghesegghen niet
't goede gheselscap op enen dach
dat mi dochte dat ic sach
ende Fransoys [1] ende sente Domijn [2],
ende sente Janne ewangeliste [3] ende sent Austijn [4],
ende menech ander beelde mede.
Nortwert over die scone stede
sente Christofels van Brandijs [5];
suutwert over, sente Danijs [6];
west ons Vrouwe [7], oest sente Clare [8],
elc nam te siere siden ware.

Dus stont prieel in een cruus,
doen sag ic dat mi dochte abuus,

1 Het Minderbroeders- of Frerenmineuren-klooster in de XIII.e eeuw aen de Ketelpoort gebouwd, werd in 1600 aen de paters Recolletten gegeven en in 1799 afgebroken.

2 Het Predikheeren-klooster in de XIII eeuw Onderbergen gesticht.

3 Mogelyk het godshuis en kapel van S. Joannes Evangelist, aen de Brugschepoort, omtrent 1322 in 't Marienland, gebouwd.

4 Het klooster der Eremyten van den H. Augustinus in 1299 nevens de kapel van S. Steven op den Turfbriel gesticht.

5 De kerk van Evergem is den H. Christofel toegewyd. Toen Lodewyk van Male in 1380 Gent belegerde, werd deze kerk waer de Gentenaers zich verschansd hadden door 's graefs troepen omsloten. Des nachts kwamen de bevelhebberen P. Van den Bossche en Raso van Herzeele uit de stad, vielen met hunne legerbenden, den vyand in den rug, en dreven hem op de vlucht. Hierop werd S. Martens-vrede gesloten. (Zie *Ann. Fland. Meyeri*, p. 176.^{b})

6 Dorp, eene uer buiten de Petercelle-poort gelegen.

7 Zou de dichter hier door de Byloke willen aenduiden, wier kerk der H. Maegd was toegewyd?

8 S. Clare-klooster was nevens de kerk te Gentbrugge gelegen. In 1381 toen Lodewyk van Male weêr voor de stad kwam, had naby dit klooster een hevig gevecht plaets, alwaer Walter van Edingen sneuvelde. (Zie *Ann. Fland. Meyeri*, *p.* 178.^{b}).

Digitized by Google

ghene santen ende santinnen
versamelt ten preyele binnen,
haer lijf ghewapent bruun van stale,
met banieren van sindale,
ende met meneghen wimpel scone,
het mochte Gode van den trone
hulpe dat edel avijs;
vore den ridder sente Jorijs
van perlen met robine ghecruust,
ende die leeu van perlen juust
staende in 't velt van diamanten;
alle santinnen ende alle santen
die brachten alle haer teken daere,
om die maghet waren si in vare,
dat haer iet mescomen mochte;
want si hadden dat gherochte
van den swerten leeu ghehoert,
die se dicke hadde ghestoert,
dat en was d'ierste niet.
Doen dancte dwijfelike diet,
hare behoeders altemale,
ende sprac met eenre hogher tale,
dat hoerden hare vriende alg ader :
« God late minen wreden vader
bekinnen dat hi onrecht heeft,
dat hi in selken nide leeft
op mi sijn oudste dochterkijn;
dat ic ende die vriende mijn
met hen comen ter hogher soene! »

Doen ontspranc ic uten visioene,
bedwelmt was ic ende verdrait,
maer al te saen was ic ghepait,
als ic in mi selven ginc,
quam ic ter kennissen varinc,

Digitized by Google

dat die leeu van diamante,
clemmende in den velde rampante,
was die grave Lodewijc,
ende sine liede ghemenelijc;
ende bi den letteren vive Ghend,
die riviere die Leie, ende die Scelt,
ende dat prieel die merct ende die stede.
God die strecte sine heileghe leden
voer ons ane den cruce, bid Bauwijn,
beware dat edel maghedijn,
ende hare vrienden allegader
soene jeghen haren vader,
dat dat wout van onghenadecheden [1],
heten moet 't prieel van vreden.

1 Vlaenderen word by oude schryvers wel soms *het woud zonder genade* genaemd. (Zie *Dits dit excellente cronike van Vlaenderen. Antwerpen*, 1531. *bl.* 3. en *Hist. van Belgis deur Marcus van Vaernewyck. Ghent*, 1574. *bl.* 96.[b])

Digitized by Google

Digitized by Google

LYST

DER VEROUDERDE WOORDEN EN SPREEKWYZEN.

De eerste cyfer wyst 't gedicht, de tweede het vers, aen.

A.

Abel, *schoon, beleefd.* IV. 37.
Abit, habit, *kleed.* I. 908.
Achemant, *versierd.* Acesmer, *versieren.* Roquefort. *Dict. de la lang. Rom.* III. 4.
Achter lande, *in het land.* I. 98.
Aernet, aernen, aeren, *oogsten.* Hi aernet sere, *hy oogst pyne.* II. 280.
Alme, *zie* halme.
Alse, as, *als.* I. 71. 391.
Alstu, *als gy.*
Ambacht, *bediening,* officium. I. 672.
An, ane, *aen.*
An *voor* on, *zie* onnen.
Arger, *erger.* I. 344.
Ave, *af.*

B.

Baeddijs, *bad hy het.*
Bat, bet, *beter, meer.* I. 4. IV. 171.
Bede, *beide.* I. 175.
Beraet, baraet, *bedrog.* I. 1171. III. 804.
Bediede, *uitlegging, verhael, vertaling.* I. 13.
Bedi, bi di, *by dit, door dit, hier door, om dat.* I. 40. I. 115. 126.
Begaert, *begeert.* I. 676.
Begripen, *berispen.* I. 47.
Behaghel, *behagelyk, dapper.* III. 4.
Bejaghen, *bezorgen, betrachten.* I. 10.
Berste, berst, *gebrek.* I. 446.
Berren, bernen, barnen, *branden.* III. 703.
Berecht, *onderricht.* III. 108.
Best, *gy zyt.* I. 605.
Bestu, *zyt gy.*
Bewenden, *bewinden.* I. 957.
Biddu, *bidde u.*
Bispel, byspel, *voorbeeld.* III. 383.
Bolghe, *grämschap.* I. 996.
Brocht, *gebragt, van brengen.* I. 386.
Blouwen, *slagen,* te blouwen, *geslagen.* III. 199.

C.

Can, *kan, van kennen.* III. 266.
Clene, *klein.* I. 106.

Digitized by Google

Clerken, *geestelyke.* I. 986.
Coenheit, *stoutheit.* I. 964.
Commun, *gemeenten.* IV. 127.
Cont maken, *kenbaer maken.* I. 755.
Crancken, *krenken, kleinen.* I. 364.
Crighel, *krygel, hoofdig.* III. 338.
Cume, *naeuwlyks.* hoogd. *kaum.* I. 360.

D.

Dade, *dede, deed, v. t. van doen.* I. 288.
Daerne, *daer hem.*
Danctens, *dankten het.*
Dander, *het ander.*
Danschijn, *het aenschyn.* II. 47.
Dare, *daer.* III. 9.
Darren, derren, dorren, *durven.* I. 1076.
Datta, *dat gy.*
Dbisscops voete, *des bisschops voeten.* I. 1811.
Dedi, dede hi, *deed hy.*
Dicke, *dikwyls.* I. 739.
Diene, *die hem.*
Diere, *die er.*
Diere, *uwe, deze.* I. 434. III. 65.
Diere, *kostelyk.* II. 49.
Dierne, deerne, *jongmeisjen.* II. 131.
Dierste, *het eerste.* I. 1233. III. 225.
Dies si, *die het zy.*
Dies, *die des.* I. 15. *van dit, van deze.* I. 23.
Dietschen, *duitsch of vlaemsch.* I. 13. 22.
Dinde, *het einde.* II. 177.
Dine, *dyne, uwe.* I. 300.
Dits, *dit is.*
Dmeeste, *het meeste.* II. 252.
Doedi, *doet gy.*
Doegden, *deugden.* I. 88.
Doemen, *oordeelen.* I. 1593.
Doemsdaghe, *laetste oordeelsdag.* I. 881.
Doer dat, *om dat er.* I. 14.
Doetene, *doet hem.*
Doetys, *doet hy het.* II. 280.
Doghen, doeghen, *lyden, verdragen.* III. 785.
Doghet, *deugd.* I. 116.
Dopslaen, *het opslaen.* III. 271.
Dore, *deur.* I. 421.
Dorper, *onbeschaefd.* I. 101.
Dorperliker, *schandelyke.* I. 866.
Drive, *dryven, klappen,* garrire. I. 86.
Du, di, *gy, u.* I. 301.
Duerenture, *door en door.* I. 452.
Dune, *gy en.* I. 1327.
Dustanen, *dustanigen.* I. 1088.
Duvelien, *duiveleryen.* I. 382.
Dwaen, dwaden, *dwagen, wassehen.* I. 258. III. 32.
Dwaken, *het waken.* I. 1657.
Dwater, *het water.* III. 626.
Dwoegen, *v. t. van dwagen, zie* Dwaen.
Dwyvelike diet, *vrouwelyk geslacht, alhier voor de* Maegd van Gent. IV. 214.

E.

Eyghen, *eigen, slaef.* I. 385.
El, els, *elders, anders.* I. 138.
Ende, inde, *einde.* I. 762.
Enech, *eenig.* III. 547.
Eninghe, *vereening.* III. 152.
Entaer, *en daer.*
Enten, *en den.*
Entie, *en die.*
Erde, *eerde, aerde.* II. 58.
Es, ees, *is.*
Evel, *slecht, kwaed.* I. 586.

F.

Faeliande, valiande, *vaillante, moedige.* IV. 140.
Falgieren, falieren, *falen.* III. 292.
Fier, *vier.* III. 706.
Fijn, *schoon.*
Fruchte, *vreesde. hd.* furcht. IV. 18.

G.

Geere, *linnen slip,* lacinia. II. 89.
Gheatsameert, *versierd.* IV. 38.

Digitized by Google

Ghebordelike, *met last (by wyze van belasting).* I. 1177.
Ghedochte, *gedacht.* I. 220.
Ghemate, *gemeten lands.* II. 78.
Ghenint, geninden, *verstouten.* I. 1381. 1527.
Ghenoet, *genoot*, par. I. 37.
Gheraect, *geschikt, welsprekend.* I. 87.
Gheradich, *raedzaem, gevoeglyk.* I. 64.
Gherechten, *vonnissen.* Gerecht, *tribunal.* I. 337.
Ghescepen, *geschapen.* I. 39.
Ghestade, *gestadig.* I. 276.
Ghestaden, *helpen.* I. 960.
Ghewerke, *werk, oefening, plechtigheid.* I. 602.
Ghierechede, *begeerte.* I. 397.
Ghichte, *gifte.* I. 135.
Ghine, *gy en.*
Ghire, *gy er.*
Godweet, *God weet het!* III. 105.

H.

Haddi, *hadde gy, had gy.*
Halme, zich Gods halmen, *God verzaken.* I. 641. 837. *In* 't Gendsch charter boekjen, *door K. Diericx, bl. 74 der voorrede lezen wy :* « *De werpinge was betrekkelyk tot eenen* halm, un brin de paille, *'t gene in de symbolike traditie van onroerlyke goederen of die dusdanig aenzien waren, gebroken en weggeworpen wierd door den vervremder in aenduyding dat hy in dat goed geen regt meer was hebbende.* »
Hantieren, *handteren, tractare.* III. 788.
Harde, herde, *zeer.* I. 99.
Hare, *hier.* I. 1716.
Harentare, *hier en daer.*
Have, *meuble.* I. 718.
Hebbic, *hebbe ic, heb ik.*
Hebdi, *hebt gy.*
Hebstu, *hebt gy.*
Hele, *helen, verzwygen.* I. 104.
Hen, *het en.*
Het, *daer, er.* Het was een man, *voor* Er was een man. I. 59.
Hets, *Het is.*
Hine, *hy en.*
Hire, *hy er.*
Hys, *hy het.*
Hovesch, *hoofsch, beleefd.* I. 1047.

I.

Ics, *ik het.*
Ie, *ooit, unquam. Hd.* IV. 30.
Iester, *vermakelyke zaek. Engelsch,* Jest. IV. 29.
Ymage, *image, beeld.* I. 1017.
In, *ik en.* I. 1532.
Inde, *einde.* I. 2.
Ingle, *engelen.* I. 886.
Inne, *ik en.* I. 1407.
Iuweel, *sieraed.*

K.

Kerstijn, *christen.* I. 579.

L.

Lac, *lake, laek, van* laken, vituperatio. IV. 108.
Lachteren, *lasteren, smaden* I. 19.
Lie, *liden, beliden, belyden.* II. 117.
Ligdi, *ligt gy.*

M.

Machene, *mag hem.* I. 127.
Machire, *mag hy er.*
Manc, *gedurende, inmiddels (inter)* III. 669.
Mate, te maten, *somwylen.* II. 71.
Meiseniede, *gezin, huisgenoten.* II. 19.
Menegrande, *menigerhande.* I. 857.
Menne, *men hem.*
Menste, minste. II. 44.
Metten, *met den.*
Mettesen, *met dezen.* I. 313.
Mettien, *met een.*
Mer, *men er.* I. 109.
Miede, *gunst, gifte,* donum. II. 18.
Miere, *myne.* I. 434.
Morsele, *morseel,* morceau, *stuk.* II. 60.

Digitized by Google

N.

Nammen, *nam hem.* I. 552.

Nappe, *beker.* II. 56.

Ne, *en*, *particule negatief.*

Neghen, *v. t. van nygen*, *buigen.* I. 358.

Neghene, *geene.* I. 35.

Nemten, *neemt hem.*

Nenic, *neen ik.*

Niegherinc, *nieweriuk*, *nievers*, *nergens.* III. 136.

Niemen, *niemand.* III. 806.

Nieute, *niet*, te niete. III. 330.

No, *noch.* I. 266.

Node, *moeilyk*, *ongeern.* III. 696.

Noepte, *nopen.* I. 994. 1082.

Noest, noesten, *bevoordeeligen*, *behagen.* I. 924.

Nuweloep, *nieuwloopig*, *begeerig naer nieuws.* III. 425.

O.

Onbaren, *ontberen*, *derven*, *nalaten.* I. 783.

Occusoen, *occasion*, *gelegenheid.* IV. 131.

Of, *af.* I. 32.

Of, *als.* I. 1790.

Of en doe, *of niet.* I. 53.

Oftu, *als gy.*

Ommare, *ongeacht*, mare, *fama.* I. 528.

Ommate, onmate, *buiten mate*, *onrecht.* I. 927.

Onderwinden, *ondernemen*, *trachten.* I. 21. 30.

Ondiere, *onwaerd*, *mild.* I. 70.

Ongheraecthede, *ongeschiktheid.* I. 51.

Onste, *jonde. v. t. van* onnen *of* jonnen, *gunnen.* I. 6.

Ontdoe, ontoe, *de deur ontdoen*, *openen.* I. 419.

Ontwee, *in twee.* I. 1128.

Orboren, *oorboren*, *gebruiken*, *benuttigen.* II. 174.

Orworme, *oorwormen*, *kwaed gerucht.* I. 317.

Overhoerech, *overhorig*, *niet onderworpen.* IV. 86.

P.

Pais, *vrede.* IV. 102.

Palm, *de palm van de hand.* I. 838.

Peinstu, *peist gy.*

Plamen, *van 't latyn* planare, *vereffenen*, *alhier in den zin van* verlossen. II. 343.

Plecht, *plicht.* II. 134.

Plien, *plegen.* I. 41. 510.

Pliet, *zie* Plien.

Poort, *poert*, *stad.* I. 380.

Poerde, *poeren*, *porren*, movere, *bewegen*, *verroeren.* I. 1836.

Prieel, *hof.* IV. 33.

Prijs, *lof.* I. 26.

R.

Raste, reste, *rust.* I. 445.

Ries, *zinloos*, *stout.* I. 519.

Rochte, *v. t. van* roeken, *denken*, *zorgen*, *raken.* I. 369. 406.

Roeken, *achtgeven*, *vermoeden.*

Roem, beroemighe wort, *stoffery*, jactantia. III. 351. 356.

S.

Sabele, *zwartverwig bont van het* sabeldier *genomen.* IV. 38.

Saels, *zal het.*

Sagen, *zeggen.* III. 767.

Saen, *straks*, *Eng.* soon. I. 311.

Salre, *zal er.*

Santen, santinnen, *heilige.* I. 1600.

Sartere, *charter.* I. 842.

Sceren, schernen, *spotten*, te scherne driven, *bespotten.* I. 623. II. 206.

Sciere, *schier*, *schielyk.* I. 998. II. 192.

Scincken, *bieden.* I. 112.

Scouden, *schuld.* I. 917.

Scout hebben, *schuwen.* I. 542.

Sechent, zegent, *zegenen.* I. 562.

Seghet, *zegt.* I. 143.

Seiti, *zeide hy.*

Selc, *zulk.* I. 178.

Digitized by Google

Seldise, *zult gy ze.*
Selen, *zullen.* I. 886.
Selt, *zult.* I. 235.
Sent, *sinds.* I. 972.
Selverine, *zilveren.* II. 56.
Sere, *zeer.* I. 324.
Serechede, *aenhoudendheid.* I. 1202.
Serjant, *dienstknecht.* I. 669.
Siere, *zyne, zy er.*
Sidi, *zyt gy.* I. 584.
Sindale, *zyde stoffe.* II. 85. IV. 198.
Sine, *zy en.*
Sisaron, Sisara, *naemwoord.* I. 1258.
Sleet, *sloeg, v. t. van* slaen. I. 342.
Sleet, *van* slyten, *trekken, het vlas slyten.* I. 1021.
Smal, *klein.* III. 822.
Snevet, sneven, *vallen.* I. 752.
Sniemen, *snedig, spoedig.* I. 450. 504.
Soe, *zoo.* I. 179. *zy.* II. 111.
Sochte, *zacht.* I. 93.
Soekestu, *zoekt gy.*
Soendinc, *versoening.* I. 1012.
Som, *sommige.* II. 299.
Somen, *menige, eenige, sommige, Eng. some.* I. 678. II. 164.
Sone, *zoo en.* I. 1151.
Soudic, *zou ik.*
Soutu, *zoudt gy.*
Spellen, *voorspellen, uitleggen.* IV. 9.
Stade, *tyd.* III. 846.
Stadijs, *staet gy het.* I. 620.
Stappans, staphands, *aenstonds, seffens.* III. 113.
Stene, *kasteel, sterkte.* II. 26.
Stede, stat, *plaets.* I. 176. III. 244.
Stuc, *wyle tyds.* I. 373.
Suete, *zoete.* III. 810.
Sus, *alzoo,* sic. I. 820.
Sijdi, *zyt gy.*
Sijnre, *zyn er.*
Sijs, *zy het.*

T.

Teerne, *deren, spyten.* I. 349.
Te broken, *gebroken.* II. 21.
Te hant, *seffens.* I. 551.
Telde, *vertelde.* I. 451.
Terde, *het derde.* III. 241.
Tes hi, *tot dat hy.* I. 1430.
Te stoert, *gestoord.* III. 408.
Te waren, *waerlyk!* I. 1623.
Tien, *trekken, schuwen.* II. 336.
Tien, *by aldien.* I. 389. 486.
Tighet, *tygen, betygen, betichten.* I. 51.
Toghen, *toonen.* I. 113.
Toter, *tot de.*
Twi, tewi, *waerom.* I. 790.
Twint, niet een twint, *niet een haer, niet een siertje.* I. 91.

V.

Valut, *(valk? zinnebeeld der jacht? of van het fr.* value, valeur, *waerde, schat.* II. 65.
Vant, *vond, v. t. van vinden.* I. 155.
Vare, vaer, *vrees.* I. 1168.
Varinc, varinghe, *schielyk, straks.* I. 620. III. 32.
Vedelspele, vedel, vele, *pandura.* III. 68.
Veede, *twist.* IV. 126.
Vellen, *vielen, v. t. van* vallen. I. 1232.
Venden, *vinden.* I. 958.
Vendi, vent gy. I. 616.
Verbout, *verstout.* I. 519.
Verboude, verbouden, *verstouten.* I. 1129.
Verde, *vrede.* I. 162. 267.
Vergavic, *vergaf ik.*
Verhaelde, verhalen, *verkrygen.* I. 456.
Verlaet, *vergiffenis.* I. 1754.
Verlanghen, *te lang duren.* I. 125.
Vernoey, *verdriet,* tædium. I. 1570.
Verscroven, *verschoven, v. t. van verschuiven.* I. 347.
Vorderne, *voorderen, vragen.* I. 550.
Vorste, *uitstel.* I. 283.
Vorstic, vorste ic, *wacht ik.* I. 1127.
Verstoet, *verstond, v. t. van* verstaen. I. 177.

Digitized by Google

Vertrecken, *vertellen, verhalen.* III. 76.
Verwatene, *bannen, verlaten.* I. 330.
Voer, *v. t. van varen.* I. 162.
Volleec, *vollyk, teenemael.* I. 401.
Volleest, *volkomenheid.* I. 1851.
Vramen, vromen, ons te vromen, *ons te nutte.* I. 58.
Vraegder, *vraegde er.*
Uten, uter, *uit den, uit de.*

W.

Waert, *was.* I. 522.
Wach, o wach! *o wee!* II. 249.
Wach armen, *och arme!* II. 34.
Wachtem, *wacht hem.* III. 409.
Wallende, wellende, *kokende.* II. 305.
Wale, *wel.* I. 34.
Wanen sijn, *wanen te zyn.* I. 45.
Wanen, *van waer,* unde. I. 1329.
Warende, *waren, verschynen, vermanen.* I. 1191.
Waren, *zie* te waren.
Wart, *werd.* I. 1248.
Went, *wint, van* winnen. I. 786.
Wetti, *weet gy.*
Wettyt, *weet gy het.* III. 131.
Wetekey, *weet niet, dwaes.* II. 327.
Wi, *waerom.* III. 766.
Wildi, *wilt gy.* I. 200.
Wildys, *wilt gy het.*
Willix, *wil ik het.*
Wiltu, *wilt gy.*
Woudene, *woude hem, wilde hem.*
Wrachte, *wrochte, werkte.* I. 139.
Wranc, *wronk, v. t. van* wringen. I. 1022.

Digitized by Google

Digitized by Google

Digitized by Google

Digitized by Google

Digitized by Google

W O E N E R
BOOK DUE
JAN 2 9 1981
CANCELLED
JAN - 2 198
7014012

Digitized by Google

25235.54.5
Theophilus,
Widener Library
003676426
3 2044 089 055 602

Digitized by Google